

Medie- och informationskunnighet (MIK)
för ett demokratiskt medborgarskap
Rapport från nationell MIK-konferens 2022

Ulla Carlsson, Pia-Marie Wehring
& Karolina Westling (red)

Medie- och informationskunnighet (MIK)
för ett demokratiskt medborgarskap
Rapport från nationell MIK-konferens 2022

Ulla Carlsson, Pia-Marie Wehring
& Karolina Westling (red)

Konferensrapporten har utarbetats i samarbete mellan Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen, Unescoprofessuren i yttrandefrihet vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation samt Institutionen för kulturvetenskaper, Göteborgs universitet

© Författarna, Västra Götalandsregionen och Göteborgs universitet 2023

ISBN: 978-91-89347-02-1

Medie- och informationskunnighet (MIK) för ett demokratiskt medborgarskap.

Rapport från nationell MIK-konferens 2022

Redaktörer: Ulla Carlsson, Pia-Marie Wehring och Karolina Westling

Grafisk form: Anders Magnusson

Tryck: 2023 Risbergs

Uddevalla

Innehåll

1. Konferensen: diskussion, slutsatser och rekommendationer [s.7]

Ulla Carlsson, Pia-Marie Wehring & Karolina Westling

1.1 Inledning [s.9]

1.2 Utgångspunkter för fortsatt utveckling av MIK-arbetet i ett demokratiperspektiv [s.13]

1.3 Nedslag i konferensen [s.17]

Politikens ansvar

Skola, bibliotek och lärarutbildningar

Regionerna i fokus

Kunskapsutveckling

Avslutande kommentar

2. MIK i ett framtidsperspektiv: två röster [s.27]

2.1 MIK i Västra Götalandsregionen: policy och samverkan [s.29]

Kerstin Alnebratt & Katti Hoflin

2.2 MIK på Göteborgs universitet: forskning, utbildning och samverkan [s.33]

Mats Jönsson & Karolina Westling

3. Medie- och informationskunnighet (MIK): begreppet och kunskapen [s.37]

Ulla Carlsson

4. Konferensens tre inledande inlägg [s.47]

4.1 MIK för ett demokratiskt medborgarskap [s.49]

Ulla Carlsson

4.2 Reflektioner över ett demokratiskt samtal i en digital tid [s.55]

Carl Heath

4.3 Samtidens MIK-paradoxer [s.59]

Jutta Haider

Författarna [s.65]

Mer från konferensen: titta på inspelning [s.67]

App. 1. Program [s.70]

2. Organisation [s.73]

[Del 1]

1. Konferensen: diskussion, slutsatser och rekommendationer

Ulla Carlsson, Pia-Marie Wehring & Karolina Westling

1.1 Inledning [s.9]

1.2 Utgångspunkter för fortsatt utveckling av MIK-arbetet i ett demokratiperspektiv [s.13]

1.3 Nedslag i konferensen [s.17]

Politikens ansvar
Skola, bibliotek och lärarutbildningar
Regionerna i fokus
Kunskapsutveckling
Avslutande kommentar

1.1 Inledning

Digitaliseringen har medfört en genomgripande förändring av medie- och kommunikationssystemet. Vi har att navigera i en värld som har blivit allt svårare att överblicka och genomskåda. Övervakning, desinformation, konspiratoriska teorier, påverkansaktioner, integritetsintrång, kunskapsmotstånd och känsloladdad retorik tillhör vardagen. Samtidigt erbjuder nätet enorma möjligheter för människors dagliga liv till både nytta och nöje. Att balansera möjligheter och risker är en viktig fråga som rör alla delar av samhället. Det är en utgångspunkt för medie- och informationskunnighet (MIK) – att genom kunskap, samverkan och dialog medverka till en konstruktiv, kreativ och etisk användning av medier och sociala medieplattformar samt att stärka vars och ens motståndskraft.

Digitaliseringen med de stora nätjättarna har förvandlat arenan för information och kunskap till en genomkommersialiserad marknad med verktyg för olika typer av maktutövande – även antidemokratiska sådana. Det handlar om hot mot demokratins fundament: yttrandefrihet, förtroende för samhällets institutioner och mellanmännisklig tillit. Under covid-19 pandemin och sedan kriget i Ukraina har detta blivit särskilt märkbart.

Demokratiskt styrelseskick förutsätter en vital kultur- och samhällsdebatt, kunskap och information för att förstå samhället samt en kritisk blick hos medborgarna. Medierna är en viktig förvaltare av yttrandefriheten och förmedlare av det offentliga samtalet i västerländsk demokratiuppfattning. Därmed blir medie- och informationskunnighet (MIK) en viktig demokratifråga. Kopplingen till bildning, folkbildning och utbildning är elementär. Kort sagt "Keine Bildung ohne Medien!"

För att aktivt kunna delta i meningsfulla samtal och utvecklas som kreativa människor behöver vi kunna förstå texter och bilder, identifiera kontexter och agendor, skapa innehåll och inte minst göra oss förstådda och våra röster hörda i olika sammanhang. Det är en utmaning i dagens komplexa medie- och kommunikationskultur.

Det är i denna kontext den nationella MIK-konferensen, som Västra Götalandsregionen och Göteborgs universitet inbjöd till, 26 – 27 oktober 2022, ska ses.

Varför en nationell MIK-konferens 2022

Internationella och europeiska organisationer, FN, Unesco, EU och Europarådet, liksom beslutsfattare i Sverige prioriterar frågan, och det har gjorts och görs en rad satsningar – i synnerhet för barn och unga. Men fortfarande saknas en helhetssyn, en gemensam

MIK-ram i Sverige, som även relaterar till europeiska och globala ramverk. Inom det europeiska samarbetet har MIK-frågorna intagit en allt tydligare plats 2022.

Vikten av MIK har diskuterats i flera olika fora under det senaste årtiondet i ljuset av de förändringar digitaliseringen medför. Planer har utarbetats, beslut har fattats och praktiker har utvecklats, ofta på ad hoc-basis. Samtidigt ställs ytterligare krav på politiska beslut, på prövning av bland annat skolans, bibliotekens, museernas, arkivens och folkbildningens roll samt den högre utbildningens kompetens och samhällsrelevans. Likaledes betonas journalistiken och medieföretagens ansvar.

Dramatiska skeenden i omvärlden och den snabba teknologiutvecklingen med bl.a. AI gör att det är motiverat att lägga in en högre växel – att vidta nya åtgärder och stärka befintliga.

Västra Götalandsregionen och Göteborgs universitet har båda arbetat länge med MIK-relaterade frågor. I Kulturstrategi Västra Götaland och Regional utvecklingsstrategi för Västra Götaland 2021–2030 definieras MIK som en strategisk fråga och vid Göteborgs universitet har MIK varit ett prioriterat område. I detta arbete har det visat sig särskilt angeläget att stärka ett fruktbart och ömsesidigt utbyte mellan nationella institutioner, regioner och akademien.

Avsikten med konferensen var därför att erbjuda en mötesplats där aktörer på nationell, regional och lokal nivå diskuterar MIK-arbete i ett framåtblickande perspektiv. En önskan att bidra till en mer samlad bild, ett gemensamt vetande, högre grad av samverkan och tydligare ansvarsfördelning för att ytterligare främja medie- och informationskunnigheten bland medborgarna.

Konferensen arrangerades i anslutning till Unesco Global MIL Week 2022 med Svenska Unescorådet som samarbetspartner. Kopplingen till Unesco och ett globalt perspektiv är given med tanke på Göteborgs universitets Unescoprofessur i yttrandefrihet och att Västra Götalandsregionen i samarbete med Göteborgs universitet 2019 arrangerade UNESCO Global MIL Week Feature Conference. En koppling som ytterligare har stärkts genom Unescos utnämning av Göteborg till Litteraturstad i det internationella nätverket för kreativa städer.

Stort intresse för konferensen

Konferensen samlade en bred representation av aktörer med relevans för MIK. Drygt 160 företrädare för regering, riksdag, myndigheter, medie- och kommunikationsföretag, folkbildningen, det civila samhället, forskningen och inte minst regionerna fanns på plats. Dagarna präglades av stort engagemang och påtaglig energi för hur MIK-arbetet kan utvecklas för att leda till ökad medie- och informationskunnighet

i befolkningen. Många konstruktiva förslag om hur samarbete mellan olika aktörer kan stärkas presenterades. Uppslutningen kring det nya interregionala nätverk för MIK-samverkan som Västra Götalandsregionen initierade vid konferensen var omfattande.

En konferensrapport

Den nationella MIK-konferensen i Göteborg 2022 var ett betydande åtagande med stort gensvar från konferensens deltagare. Resultatet av konferensutvärderingen är genomgående mycket positiv och många av deltagarna har efterfrågat en dokumentation av konferensen. Styrgruppen för konferensen har därför sett det som angeläget att utarbeta en mer utförlig konferensrapport, som kan användas som avstamp för fortsatt MIK-arbete. I det följande redovisas detta arbete.

Rapporten består av fyra huvuddelar. I en första del redovisas bakgrunden till konferensen men framför allt de utgångspunkter för ett fortsatt MIK-arbete som präglade konferensen. Därefter görs ett antal nedslag i konferensen kring specifika frågor med såväl slutsatser som rekommendationer. Del två utgör en framåtblickande exposé i mer konkreta ordalag i ett region/lokal- respektive kunskapsperspektiv. Därefter följer i del tre en utveckling om innebörden av begreppet MIK. Del fyra innehåller konferensens tre inledande anföranden. Avslutningsvis uppmärksammas ytterligare programpunkter på konferensen med länkar till den inspelning som finns tillgänglig.

Konferensen spelades in för att intresserade i efterhand skulle ha möjlighet att ta del av de olika programpunkterna. Inspelningen finns tillgänglig på play.gu.se på kanalen "MIK-konferensen 2022". Hashtaggen #mikgbg2022 kan också användas för att söka efter inslag på nätet.

1.2 Utgångspunkter för fortsatt utveckling av MIK-arbetet i ett demokratiperspektiv

Konferensen innehöll en rad programpunkter och på basis av dessa har ett antal mer övergripande punkter formulerats som ett avstamp för kommande MIK-arbete. Punkterna kan ses som en gemensam ram för samverkan på många olika nivåer. Inläggen och diskussionerna på konferensen visade med all tydlighet att i fokus står utbildning och det livslånga lärandet. Dessa berörs mer specifikt i nästa del av rapporten, Nedslag i konferensen.

▶ *Lärdomar från covid19-pandemin, kriget i Ukraina och utvecklingen av AI har ytterligare satt fokus på vikten av kunskap och färdigheter vad gäller dagens medie- och kommunikationskultur. Från att ha handlat om att skydda barn och unga genom lagar och förordningar handlar det numera främst om att *stärka alla i befolkningen genom kunskap och praktik (MIK)*. I detta arbete är det särskilt viktigt att de ungas röster hörs och att *de är delaktiga i de processer som berör dem*.*

▶ *MIK är en viktig demokratifråga. En allmänhet som har kunskap om samhället, hur medie- och kommunikationssystemet fungerar och en kritisk blick kan bedöma utsagor och information de möter samt identifiera källor de kan lita på; likaså erhålls förmåga till självreflektion och att kreativt, etiskt och lagligt skapa och uttrycka eget innehåll för att konstruktivt kunna delta i olika fora. De kommer att bli mer motståndskraftiga, kunna fatta välinformerade beslut som medborgare och själva engagera sig i såväl rådande medie- och kommunikationskultur som samhället i stort. MIK bör ses som en *del av det demokratiska lärandet*.*

▶ *MIK berör alla – barn, unga, vuxna, äldre – vilket inkluderar samhällsmedborgare med funktionshinder, marginaliserade grupper och minoriteter. Det handlar både om kunskap och medvetenhet om rådande medie- och kommunikationsmiljö samt praktiska färdigheter. En livslång lärandeprocess med tanke på den snabba teknologiutvecklingen, som innefattar såväl skolan och den högre utbildningen som biblioteken och folkbildningen. *MIK har en betydelsefull relation till bildning* om man med det menar en reflekterande strävan efter en sammanhängande och medveten kunskapsutveckling som pågår hela livet.*

- ▶ *MIK är ett medel för interkulturell dialog, ömsesidig förståelse och människors kulturella utveckling.*

MIK är en del i en större helhet som söker främja en konstruktiv och säker medie- och kommunikationsmiljö i ett demokratiperspektiv. Förutom utbildning innefattas:

- ▷ *Lagstiftning, regelverk och andra reformer.* Det är politikens ansvar att ta itu med de komplexa systemproblemen. Det är således inte ett val mellan MIK och reglering, de samvarierar. Om regleringar ska fungera effektivt måste de åtföljas av kunskapsförmedling. Och frågan om hur man ska reglera påverkas av hur medie- och informationskunnig befolkningen är. MIK kan därför inte ses som enbart en individuell egenskap.
- ▷ *Mediernas och journalistikens roll* utgör en väsentlig del i helheten. Ett pluralistiskt medielandskap med tillgång till en trovärdig, verifierad och kontextualiserad information är avgörande för ett vitalt offentligt samtal, vilket även bidrar till att skapa motståndskraft. En förutsättning är system för självreglering som stöds av etiska principer. Public service-mediernas värde betonas särskilt. Det handlar om rätten till information för alla oavsett ålder, utbildningsnivå och språk, inte minst hemspråkets betydelse för MIK.
- ▷ *Det civila samhällets organisationer* spelar en allt större roll i helheten, bl.a. genom folkbildningen och samarbeten med andra MIK-aktörer.

- ▶ *Nationell politik* krävs för att säkerställa en systematisk och progressiv integration av MIK på alla nivåer i utbildningssystem och samhället i allmänhet. Av det följer att regionerna införlivar MIK i sina strategier och verksamhetsplaner. Ett utbyte mellan nivåerna är av största vikt.

- ▶ *MIK är gränsöverskridande* vad gäller flera sakområden: kultur, utbildning, digitalisering, rättsväsende, säkerhet, försvar, etc. Det innebär att många olika aktörer är involverade i MIK-arbetet på såväl nationell som regional och lokal nivå. Krav ställs på god förmåga hos huvudaktörer att definiera reella problem inom området på basis av aktuell forskning och att åtgärder och aktiviteter ses i ett mer holistiskt och långsiktigt perspektiv.

- ▶ Förutom politiska och strategiska beslut behövs ett konstruktivt kunskaps- och erfarenhetsutbyte och samverkan på alla nivåer stärkas – nationellt, regionalt, lokalt och globalt. Samverkan mellan *politiken, utbildningen, folkbildningen, juridiken, medieföretagen, de sociala medieplattformarna på internet, forskningen och inte minst det civila samhället* bör ske i termer av

långsiktighet. Tvärsektoriellt arbete och samverkan ger ökad kunskap och synergieffekter för ökad medie- och informationskunnighet i samhället. *Statens medieråd* har påbörjat ett sådant vällovligt arbete.

- ▶ Det finns en tendens att se MIK som lösningen på ett särskilt problem, t.ex. desinformation. MIK blir då liktydigt med en funktionell färdighet som *källkritik*, dvs. granskning av en viss källa. En sådan isolerad funktionell färdighet kan dock motverka sitt syfte om en mer sammanhållen kunskapskontext saknas. Därför betonas vikten av *källtillit*, som förutsätter kunskap om olika processer i samhället, t.ex. förstå medie- och kommunikationssystemet, hur journalister och forskare arbetar. Källtillit och källkritik är självklart något som ska förvärfvas genom *MIK*. (Se vidare avsnitt om MIK-begreppet, s. 37.)

1.3 Nedslag i konferensen

Konferensen kom i hög grad att diskutera vem som har ansvar för utvecklingen av MIK, hur politiska beslut ska implementeras, om vikten av samverkan och hur samverkan kan formeras. Utbildning, särskilt skolan med skolbiblioteken, återkom mer eller mindre inom varje programpunkt. Inlägg och frågor om regionens roll hade också en framträdande plats på dagordningen. Inemellan formulerades krav på forskning och behov av undervisningsmetoder. På så sätt fick detta avsnitt en struktur för redovisning av ett antal nedslag i konferensen.

Politikens ansvar

Frågan om hur MIK bäst kan organiseras i Sverige har diskuterats under det senaste decenniet i olika fora både på nationell och regional nivå. Kunskapsöversikter, möten och konferenser har arrangerats. Flera aktörer har initierat aktiviteter och samarbeten, t.ex. Statens medieråd, biblioteken, UR och flera regionala instanser.

2018/2019 skrev regeringen in medie- och informationskunnighet i sin demokrati-strategi och gav samtidigt Statens medieråd ett uppdrag att utveckla ”former för en förstärkt samverkan av insatser för medie- och informationskunnighet”. Myndigheten för psykologiskt försvar har inrättats med en betydelsefull roll i MIK-arbetet med tanke på demokratins utmaningar.

MIK-arbetet har också förstärkts genom ändringar i EU:s direktiv för det audiovisuella området med skyldighet för varje EU-land att redovisa MIK-främjande insatser. MIK-samarbete på EU-nivå blir därmed allt viktigare.

I flera av regionerna synes MIK vara en prioriterad fråga. Insatser och aktiviteter inom t.ex. bibliotek, film och folkbildningen har genomförts på flera håll. Rådande läge har därmed goda möjligheter att leda till en utveckling av MIK-arbetet. (Se vidare avsnitt om regionerna, s. 21.)

Men skolan och skolbiblioteken med sin centrala roll för medie- och informationskunnigheten i samhället har åsidosatts. Därför behövs en samlad nationell MIK-politik.

Mer specifika problemformuleringar kring de ständigt återkommande frågorna om skolan återfinns under rubriken Skola, skolbibliotek och lärarutbildningar (s. 19).

Slutsatser/rekommendationer:

- ▶ Politiken på alla nivåer måste bli betydligt bättre på att se MIK i den helhet som ska främja en öppen, kreativ och säker medie- och kommunikationsmiljö i ett tydligt demokratiperspektiv. Det innebär att MIK prioriteras av politiken och resurssätts erforderligt i ett långsiktigt perspektiv. Det gäller såväl nationell som regional nivå.

- ▶ Ett stort ansvar åvilar nationell politik att tydligt införliva och tydliggöra MIK i skolans styrdokument, läroplaner och kursplaner, för att garantera långsiktighet. Ett klagörande vad gäller dagens diffusa relation mellan digital kompetens och MIK efterfrågades från flera håll, inte minst från lärare. (Se vidare nästa avsnitt.)

- ▶ Stort stöd uttalades för Statens medieråds arbete med MIK-nätverket men att arbetet kräver att mer resurser garanteras i ett långsiktigt perspektiv för att kunna utvecklas till att bli mer heltäckande. I sin aktuella kartläggning av MIK i Sverige (2022) konstaterar de att det idag finns förutsättningar för ett konstruktivt nationellt MIK-arbete med relativt goda möjligheter att kunna bli en resurs i regionalt och lokalt MIK-främjande. Men för att nå framgång måste MIK-frågorna upprätthållas och utvecklas i bred och uthållig samverkan.

- ▶ Det åvilar politiken att fatta välgrundade beslut på basis av forskning och beprövad erfarenhet. Informationsutbytet vad gäller frågor och beslut med relevans för MIK måste stärkas mellan berörda departement och myndigheter (och motsvarande på regional nivå) – och för det krävs fungerande rutiner, som idag saknas.

- ▶ En nationell såväl som regional MIK-politik har att beakta mångkulturell och flerspråkig kommunikation, bevarande av språkliga rättigheter, och eliminera hinder för kommunikation med utsatta och marginaliserade grupper. Därtill kan MIK utvecklas med hjälp av AI och annan ny teknik i samarbete med berörda grupper.

▶ Det arbete som Myndigheten för psykologiskt försvar bedriver för att stärka befolkningens motståndskraft mot påverkanskampanjer och desinformation bör ske i nära kontakt med andra berörda MIK-aktörer. På så sätt kan ny kunskap tillföras och MIK stärkas i ett demokratiperspektiv.

▶ Aktivt deltagande i de EU-organ och expertgrupper som arbetar inom MIK-området bör snarast utökas. Det gäller också den internationella arenan där Sverige fortsatt har en viktig roll, bl.a. genom Svenska Unescorådet.

▶ För att stärka det regionala MIK-arbetet mellan regionerna och den nationella nivån genom Statens medieråd, har Västra Götalandsregionen initierat ett interregionalt MIK-nätverk. Det är viktigt att alla regioner deltar aktivt i uppbyggnadsarbetet.

▶ Det är angeläget att på alla nivåer arbeta för att öka barns, ungdomars och civilsamhällets engagemang som aktiva aktörer i MIK-politiken för att säkerställa att deras röster hörs. Särskilt regionnivån utgör en fruktbar arena.

▶ En ny läroplan för grundskolan bör lägga stor vikt vid medie- och informationskunnighet inom ramen för ett nytt tvärfackligt ämne, demokrati och medborgarskap, som t.ex. i Norge.

Skola, skolbibliotek och lärarutbildningar

Från befintlig forskning kan utläsas att för goda resultat vad gäller MIK är grundläggande kunskaper i skolan en förutsättning. Läs- och skrivförmåga liksom språkutveckling och språkförståelse betonas särskilt. Det handlar om en jämlik och likvärdig skola.

Den undervisning som direkt relaterar till MIK varierar stort mellan skolor, vilket kan leda till ökade kunskaps- och deltagandeklyftor och ytterst en försvagning av den sociala sammanhållningen.

Rådande styrdokument för skolan innefattar digital kompetens med krav på förmågor som kan definieras som MIK. Men sådana förmågor tycks försvinna i implementeringsfasen och blir därför inte nyttjade i önskvärd utsträckning.

Skolan är en plats där digitala och analoga utbildningsresurser är sammanflätade. Det digitala får ofta representera förändring, förbättring, effektivisering i relation till en omodern analog skola. Vilka blir konsekvenserna för undervisningens innehåll, form och utfall? Det är en kritisk frågeställning som alltför sällan diskuteras. Särskilt aktuell nu med nya verktyg via AI, t.ex. avancerade text- och bildrobotar.

Variationen är också stor i lärarutbildningen. Det synes inte vara någon överdrift att konstatera att MIK ofta marginaliseras i alla ämnen. När digital kompetens behandlas tydliggörs inte heller MIK i tillräcklig utsträckning. MIK med sin koppling till bildning försvinner därmed.

I utredningsbetänkanden och expertrapporter har skolbibliotekens betydelse för utjämning av kunskapsklyftor påtalats. Skolbibliotek med professionell personal leder till ökad läsförståelse och mer utvecklad MIK bland eleverna. Idag saknar många skolor bemannade skolbibliotek och flera t.o.m. ens något som kan benämnas skolbibliotek. Bristerna är uppenbara och krav på åtgärder från politiken har hörts från många olika håll under flera år.

Slutsatser/rekommendationer:

- ▶ Goda ämneskunskaper i skolan är en förutsättning för ökad medie- och informationskunnighet i befolkningen. Det gäller inte minst läs- och skrivförmåga, läs- och hörförståelse, språkutveckling samt bildförståelse. Det ställer krav på en likvärdig och klassutjämnande skola i ett jämlikhetsperspektiv. En förutsättning är att MIK behandlas tvärs över alla ämnesgränser och att lärares förmåga att utveckla ett kunskapsområde som MIK baseras på gedigen kunskap.
- ▶ MIK ska även ses som en del av förskolans lärande.
- ▶ MIK måste tydliggöras i förskolans och skolans styrdokument för att effektivt kunna implementeras.
- ▶ Studier visar att MIK bidrar till självreflektion och ökad kreativitet i skolan, eftersom MIK ofta inkluderar både kreativa processer och estetiska uttryck.

- ▶ En prövning av styrdokumentens utformning efterfrågas då studier har påvisat att när en allt mer mål- och resultatstyrd skola interagerar med en marknadsiering av skolan kommer det enkelt mätbara i fokus medan skolans breda mål hamnar i bakgrunden, vilket får konsekvenser för MIK.
- ▶ Riksdagsbeslut om att varje skola har skolbibliotek bemannad med utbildad bibliotekarie är överhängande.
- ▶ Vem tar ansvar för, vem driver och vem äger skolans digitalisering är angelägna frågor. Det är ett problem att dessa idag ofta hamnar mellan stat och kommun, privat och offentlig sektor. En ansvarsordning brådskar med tanke på den alltmer sofistikerade AI-utvecklingen – för att nå bästa möjliga undervisningsmetoder samtidigt som risker identifieras och minimeras.
- ▶ För goda MIK-resultat är det viktigt att beakta språkets/hemspråkets betydelse för förståelse. Till det kommer en insikt om att minoritetsgrupper kan ha olika förutsättningar och därför måste MIK anpassas för att effektivt nå alla i en fruktbar samhällelig kunskapskontext med utgångspunkt i ett demokratiperspektiv.
- ▶ Ökad spridning av kvalitetssäkrade läromedel som kan stödja elevers kunskap om demokrati och deras medie- och informationskunnighet är angelägen. Det är viktigt att berörda lärare ges goda förutsättningar för val av läromedel.

Regionerna i fokus

Ett fruktbart och ömsesidigt utbyte mellan nationell och regional/lokal nivå är avgörande för en utveckling av medie- och informationskunnigheten i befolkningen. Växelverkan mellan nivåerna är dock obetydlig idag.

Den regionala arenan har goda möjligheter att nå alla medborgare genom sina olika verksamheter och kontaktytor, vilket ofta har visat sig ha stor betydelse i flera samhällsutvecklingsfrågor. Medvetenheten om hur den regionala nivån kan bidra till att öka kompetenser kopplat till MIK och andra demokratiska perspektiv har också ökat väsentligt under senare år. MIK (eller näraliggande term) nämns som ett utvecklingsområde i sju regionala kulturplaner.

Men hur de olika perspektiven av MIK, från hårda teknikaspekter och digitala verktyg till mjukare värderingsfrågor och kulturuttryck, samverkar i strukturerad form på regional nivå är inte självklart. MIK är ett mångfacetterat begrepp som innefattar flera olika politikområden som kräver tvärsektorielt arbete – något som försvåras av nuvarande regionorganisationer.

En konkret svårighet för verksamheter på regional och lokal nivå är MIK-begreppets komplexitet. Kulturaktörer, museer och arkiv synes t.ex. ha begränsad kunskap om innebörden av MIK. Det är ett problem då dessa verksamheter är viktiga förmedlare av medie- och informationskunnighet i arbetet att knyta ihop dåtid, samtid och framtid.

Folkbildningens centrala roll i det livslånga lärandet kopplat till MIK bör särskilt uppmärksammas. Det är viktigt att regionerna tillvaratar och utvecklar den förmåga folkbildningen har att nå ut till många olika målgrupper i samhället.

I det regionala biblioteksarbetet återfinns merparten av regionernas MIK-verksamhet. Dock inkluderas inte alltid skolbiblioteken i samordningen eller utvecklingen som sker, trots att möjligheter att nå många barn och unga finns här.

Det regionala biblioteket bidrar tveklöst till en bred kunskapsutveckling som når alla folkbibliotek men att se det regionala MIK-arbetet som enbart en biblioteksfråga vore olyckligt och begränsande. Särskilt tydligt blir det med tanke på det arbete rörande filmkunnighet som bedrivs inom många regioner.

Behovet av kunskap om film är omfattande mot bakgrund av en exceptionell ökning av konsumtion och produktion av rörliga bilder i vår samtid. De regionala filmverksamheterna har därför en viktig roll när de ger unga möjligheter att själva skapa och pröva sin röst genom att använda rörlig bild.

Det finns många aktörer, organisationer och sektorer inom den regionala strukturen som mycket väl skulle kunna samverka kring MIK, men samtidigt har varje fält egna utmaningar där resurserna tenderar att i första hand läggas på den egna verksamhetens utveckling.

Slutsatser/rekommendationer:

- ▶ En förutsättning för ett regionalt MIK-arbete är att det tydliggörs i regionens styrdokument för att effektivt kunna implementeras.
- ▶ Samverkan för MIK internt i regionerna är avgörande för ökad medie- och informationskunnighet bland medborgarna. För det krävs en helhetssyn

där alla berörda verksamheter är inkluderade, d.v.s. bibliotek, folkbildning, museer, arkiv och andra viktiga kulturaktörer.

- ▶ I regionerna behöver därför olika styrdokument och strategier synkroniseras för att skapa den helhetssyn och de arbetssätt som MIK-frågan erfordrar.
- ▶ Det är viktigt att det i regionerna finns incitament för avsättning av resurser för samverkan kring MIK, som kan bidra till utvecklingen av den egna verksamheten och en större samhällsrelevans.
- ▶ MIK-begreppet måste göras begripligt till en verksamhetsnära nivå och geomsyra alla delar av de verksamheter som kan bidra till regionens MIK-arbete. Särskilt viktigt att kulturutvärdsaktörer, museer och arkiv inkluderas.
- ▶ Att lära sig berätta, och att uttrycka sig med digitala verktyg är nödvändigt för att kunna delta i det demokratiska samtalet. Därför behöver sådana förmågor stärkas i långt bredare led i regionernas MIK-arbete för att ge fler tillgång till att själva producera samt förstå rörliga bilder och medier.
- ▶ Det är angeläget att regionerna samverkar med folkbildningens aktörer för att nå de målgrupper som är i störst behov av MIK.
- ▶ Skolbibliotekens roll är idag otydlig och aktörer på nationell och kommunal nivå – med kompletterande insatser på regional nivå – behöver hitta strategier för att skapa en jämlik och fungerande skolbiblioteksverksamhet i hela landet.
- ▶ Länken mellan lokalt, regionalt och nationellt MIK-arbete behöver stärkas ytterligare liksom samarbetet mellan regionerna. Erfarenhetsutbyte och kunskapsdelning är ett resurssparande arbetssätt och därför bör regionerna med sina olika förutsättningar och resurser samverka brett.
- ▶ Ett interregionalt nätverk kan bidra till att identifiera och tydliggöra hur en förstärkt samverkan kan utvecklas.

Kunskapsutveckling

MIK-områdets bredd och komplexitet kräver kunskapsutveckling och samarbete över disciplinräns. Det är en nödvändighet om ett fruktbart MIK-arbete ska kunna utvecklas och leda till konstruktiva beslut och aktiviteter. Forskningsfrågor som relaterar till MIK återfinns inom en rad olika discipliner inom såväl samhällsvetenskap och humaniora som teknologi och medicin.

Slutsatser/rekommendationer:

- ▶ Universitet och högskolor bör stimulera tvärvetenskapliga forsknings- och utbildningsprojekt som relaterar till MIK-frågeställningar.
- ▶ Universitet och högskolor bör aktivt bidra till att mötesplatser där forskningen/utbildningen möter berörda MIK-aktörer från politiken, medieföretagen och det civila samhället inom ramen för tredje uppgiften. Ett kunskaps- och erfarenhetsutbyte som genererar beslutsunderlag, vidareutveckling av åtgärder och nya aktiviteter samt nationella, regionala, lokala och globala samarbeten.
- ▶ Forskningsbeviljande organ och myndigheter, t.ex. Myndigheten för psykologiskt försvar, MSB och Statens Medieråd, bör uppmuntra till vidareutveckling av forskning rörande omfattning, användning och effekter av desinformation, påverkansoperationer och konspirationsteorier samt hur motståndskraften kan stärkas.
- ▶ För att följa MIK i samhället är det viktigt att utveckla metoder för studier av medie- och informationskunnigheten i befolkningen på kontinuerlig basis.
- ▶ Forskning om och utveckling av tillämpliga undervisningsmetoder av relevans för MIK är angelägen – för alla i förskolan, skolan, den högre utbildningen och folkbildningen, vilket inkluderar människor med funktionshinder, marginaliserade grupper och minoriteter. Samma gäller utveckling av läromedel.

Specifika forskningsfrågor som aktualiserades på konferensen:

- ▶ Trots att det i Sverige görs flera studier av medieanvändningen saknas det mer djupgående studier som belyser sociala, kulturella, etiska och psykologiska konsekvenser. Särskilt med tanke på MIK efterlyses studier av mediernas roll i socialisationsprocessen. Det krävs nya angreppssätt med tanke på de stora förändringarna i medie- och kommunikationsmiljön.
- ▶ En viktig samhällsfråga rör hur MIK, och ytterst demokratin, påverkas av hur skolan organiserar undervisning och hur kunskap konstrueras i mötet mellan IT-företag, digitala verktyg, lärare och elever.
- ▶ Det finns ett uttalat behov av tvärvetenskapliga studier av medie- och kommunikationskulturen från ett minoritetsperspektiv.
- ▶ En återkommande frågeställning rör hur medie- och informationskunnighet på ett fruktbart sätt kan balanseras med kunskaper om hur vi människor fungerar kognitivt.
- ▶ Det är angeläget att uppmuntra tvärvetenskaplig forskning om hur MIK kan bidra till psykisk och social hälsa genom emotionell läskunnighet och andra kompetenser.

Avslutande kommentar

Efter genomgången av konferensdagarnas innehåll kan konstateras att det blev en mångfacetterad mötesplats där många olika aktörer lyssnade till inlägg, diskuterade och formulerade förslag. En god grund för fortsatt MIK-arbete skapades och med tanke på det engagemang som utmärkte konferensen är förhoppningen att så sker.

Många ämnen och frågor uppmärksammades, vilket framgår av redovisningen ovan, men framför allt är det två som med tanke på framtiden särskilt kom i blickpunkten.

Först att den snabba teknologiutvecklingen med nya avancerade digitala verktyg i medie- och kommunikationskulturen än mer på allvar påvisar vikten av kritiskt tänkande. Ett kritiskt tänkande som kräver de kunskaper och färdigheter som MIK innefattar.

Det för över till en andra avgörande fråga för MIK framöver. Ständigt under konferensen återkom behovet av samarbete mellan berörda aktörer på alla nivåer i ett fruktbart ömsesidigt utbyte av kunskaper och erfarenheter – att lära av varandra, veta tillsammans och att arbeta tillsammans.

I det efterföljande avsnittet riktas blicken ytterligare i ett framtidsperspektiv. Idéer och tankar redovisas för att visa på vägar framåt från såväl ett regionalt som ett universitetsperspektiv.

[Del 2]

2. MIK i ett framtidsperspektiv: två röster

2.1 MIK i Västra Götalandsregionen: policy och samverkan [s.29]

Kerstin Alnebratt & Katti Hoflin

2.2 MIK på Göteborgs universitet: forskning, utbildning och samverkan [s.33]

Mats Jönsson & Karolina Westling

2.1 MIK i Västra Götalandsregionen: policy och samverkan

Kerstin Alnebratt & Katti Hoflin

Vikten av policy

Invånarnas trygghet, gemenskap och delaktighet i samhällslivet har en särskild tyngd i Västra Götalandsregionens vision om det goda livet och hållbar utveckling. I den regionala utvecklingsstrategin konstateras att det finns ett digitalt utanförskap som måste brytas om alla ska få jämlika förutsättningar. För att minska risken för polarisering och filterbubblor menar man att det behövs ökad kunskap om media och källkritik. I regionens kulturstrategi är stärkt medie- och informationskunnighet och ökad motståndskraft mot desinformation hos invånarna en av prioriteringarna. Behovet av samverkan med och mellan myndigheter, bibliotek, skola och folkbildning understryks.

På policynivå finns således en god grund för att ta steg vidare i arbetet med MIK i Västra Götaland. En av förutsättningarna för ett aktivt och utvecklingsorienterat arbete är den politiska förankringen och att MIK finns med i styrdokument även om inte alltid just den termen används. Vi menar att en annan förutsättning är att fler sektorer måste göra insatser. MIK riskerar ibland att bli en angelägenhet för kultur- och utbildningssektorn, det räcker inte. Om hela MIK-blomman ska slå ut krävs ett mycket bredare arbete och det gäller även i vår region liksom i vår egen förvaltning.

MIK i Västra Götalandsregionen

Även om vi i Västra Götalandsregionen har arbetat aktivt med MIK-frågor sedan 2013 finns behov av utveckling. Hittills har arbetet främst bedrivits genom att stödja aktörer och organisationer som har verksamheter eller projekt med MIK-anknytning, samt inom de regionala biblioteks- och filmverksamheterna. I bygget av en ny och bredare kulturförvaltning har vi identifierat MIK som en tvärgående matrisfråga. Det ger oss bättre förutsättningar att utveckla MIK inom fler konst- och kulturområden, kulturarv och i vår museiverksamhet. Glädjande nog har vi under senare tid även ökat den interna samverkan i regionen framför allt mellan kultursektorn och regional utveckling, vilket kommer att ge oss mycket bättre räckvidd och genomslagskraft.

Som ett resultat av vårt eget arbete och det samarbete vi över åren haft med Göteborgs universitet har vi också arrangerat konferenser på nationell och internationell nivå med MIK i fokus. Vi gör det för att vi menar att kunskaps- och erfarenhetsutbyte är centralt. Vi behöver det själva och uppslutningen har visat att andra har samma behov. I Västra Götalandsregionen ser vi samarbetet med Göteborgs universitet och andra lärosäten som en framgångsfaktor att kunna utveckla vårt MIK-arbete. Vägen

framåt för MIK-arbetet måste överlag stavas samverkan. För utveckling krävs ömsesidigt utbyte mellan nationell och regional/lokal nivå, liksom mellan olika samhällssektorer. Här kan vi som region ofta inta en naturlig samordnande roll regionalt, på samma sätt som vi kan vara en länk mellan det lokala och det nationella.

Samverkan

Ur vårt perspektiv är länken mellan det lokala, regionala och nationella MIK-arbetet avgörande, något som också blev tydligt under konferensen 2022. Därför är det viktigt att regionerna fortsätter att ha en dialog med varandra. Här finns det en möjlighet att gemensamt se samhällsutmaningar och nya behov som är synliga på lokal nivå. Inte minst är det både klokt och resurseffektivt att dela erfarenheter och kunskap med andra regioner. Tillsammans behöver vi utveckla det interregionala breda samarbetet i MIK-frågor, vilket inte minst har efterfrågats av myndigheter och nationella aktörer. Därför tog VGR initiativ till att påbörja resan mot ett interregionalt MIK-nätverk, som hade sitt första möte under hösten 2022.

Kommunerna möter invånarna genom hela livet och finns i lokalsamhället där människor är. Det ger dem en nyckelroll i arbetet med MIK. Samtidigt vet vi att den kommunala vardagen är hårt pressad av ekonomi och prioriteringar i olika verksamheter. Ofta finns helt enkelt inget utrymme för att få till utveckling och samverkan. Ett område som MIK blir därför ofta avhängigt eldsjälar som utvecklar MIK vid sidan om allt annat. Det kan vara en lärare som hittar egna sätt att bygga in MIK i sin pedagogik eller en MIK-engagerad bibliotekarie som lyckas klämma in också detta i verksamheten. Inte minst i små kommuner krävs det rätt förutsättningar och uppbackning på olika sätt, för att få till ett MIK-utvecklande arbete.

Regionerna kan ta en större roll genom att sprida kunskap, stödja metodutveckling och samverkan, bidra med sökbara medel för externa aktörer och understödja en MIK-utveckling på olika sätt. Allt detta tillsammans kan bli avgörande men kräver en kraftsamling från regionalt, och nationellt, håll. Ett exempel på detta är utvecklingen av Digidelcenter i olika kommuner. Ett annat exempel är det nätverk som funnits i Västra Götaland i över tjugo år och som organiskt utvecklats från att handla om film och media till MIK-frågor. Nätverket som består av ett tjugotal olika typer av organisationer gör såväl publika arrangemang som nätverksträffar och studiebesök hos varandra.

Såväl på kommunal nivå som regionalt och nationellt krävs också att vi blir bättre på att samarbeta med näringsliv och civilsamhälle. Inte minst civilsamhället har en viktig roll – som opinionsbildare och påtryckare – men framför allt i sin roll som folkrörelser

där människor möts och utvecklas tillsammans utifrån olika engagemang och intressen. Civilsamhället bidrar på det sättet med både spets och bredd och en mångfald av perspektiv. I föreningar och intresseorganisationer, liksom i studieförbunden och folkhögskolornas verksamhet, formuleras behov och där finns en närhet till många av de målgrupper som är viktiga ur ett MIK-perspektiv. När man som offentlig organisation samarbetar med civilsamhället är det nödvändigt att vila i insikten att vi inte alltid har svaren, utan snarare behöver andra aktörers ingångar och perspektiv för att kunna bidra till utveckling.

En demokratisk utmaning

I grunden handlar MIK om den demokratiska utmaningen. Ett demokratiskt samhälle förutsätter kunniga och engagerade medborgare som förmår skilja på trovärdig och manipulerad information och som har en källkritisk förmåga. I takt med den allt snabbare teknikutvecklingen, AI, det ökade och polariserade medieutbudet men också direkta hot mot yttrandefriheten, växer informations- och kunskapsklyftorna stadigt. MIK-frågorna blir därmed en central del av arbetet med att utveckla och upprätthålla ett demokratiskt samhälle.

Som region kan vi bidra med kunskapsspridning, samordning och nätverkande, vi kan stötta utvecklingsarbete och koppla ihop olika aktörer som kan ha nytta och hjälp av varandra. En viktig uppgift är att aktivt arbeta för att nå fler målgrupper, ofta är det de som har störst behov som också har minst kunskap.

För det krävs att vi förmår inkludera olika typer av aktörer: privata, offentliga, forskning, civilsamhället och folkbildning i nätverk som kan generera en bättre utveckling – tillsammans kan vi hitta samverkan över gränser och skapa förståelse för olika målgruppers behov. Då kan också nya arbetssätt, metoder och lösningar formas. Vi är övertygade om att vi är många som behöver kroka arm för att kunna ta nästa steg i arbetet med MIK och vi står beredda att kavla upp ärmarna för att vara en drivande part i arbetet.

2.2 MIK på Göteborgs universitet: forskning, utbildning och samverkan

Mats Jönsson & Karolina Westling

En hållbar demokrati bygger på att medborgare har goda kunskaper och känner samhällstillit. Årets nationella MIK-konferens bekräftade att det offentliga samtalsklimatet är hårt och att många som engagerar sig för demokrati får ta emot både hot och hat. Att rykten och konspirationsteorier sprids och underminerar tilltron till demokratiska institutioner beror bland annat på informationsbrist och okunnighet om hur medier kan användas för att påverka samhällsdebatten. Men människors ovilja att acceptera kunskap som strider mot den egna övertygelsen och därför nöjer sig med att bekräfta sin egen ståndpunkt spelar också in. Det saknas även en fördjupad förståelse för hur dominant dagens AI-baserade kommunikation egentligen är samt hur omfattande dess närmast osynliga inverkan är på individers och grupperns mediebruk, informationshantering och verklighetsuppfattning.

Dagens brist på kunskap och den ökande oviljan att lita på forskning är inte enbart ett medieproblem, utan försvårar även det akuta behovet av en mer hållbar utveckling socialt, kulturellt, demokratiskt och ekologiskt. Vad som krävs är fördjupad kunskap om och tydligare balans mellan den enskilda människans val och det kollektiva ansvaret. Ett mer långsiktigt lärande som bidrar till en ökad förståelse för vidare sammanhang och nya alternativ bör därför premieras och förankras – och detta bör ske nu.

Genom att kombinera ämnesspecifik spetskompetens med interdisciplinär forskning fördjupas förståelsen och kunskapen om nutidens och framtidens mediala, demokratiska och etiska utmaningar. Eftersom de flesta av dagens makthavare, experter, influencers och privatpersoner hellre kommunicerar med bild än med text kommer tvärvetenskaplig allmänbildning med fördjupad fokus på visuella medier dessutom utgöra ett framtida grundkrav inom de flesta discipliner och yrken. Att erbjuda ökad kompetens inom detta område kommer även stärka det långsiktigt hållbara samhällsbygge som GU är en del av. Universitetet bidrar till denna kunskapsutveckling genom sina tre kärnverksamheter: forskning, undervisning och samverkan.

Värdet av tvärvetenskaplig MIK-forskning

Den nationella MIK-konferensens presentationer och samtal visar att det pågår en omfattande forskning med kopplingar till medie- och informationskunnighet, men det finns även många forskare som föredrar att använda sig av mer avgränsade begrepp. Att MIK-begreppet ännu inte har fått fäste i den akademiska världen betyder att

forskningsfältet fortfarande ligger öppet, och att inga vetenskapliga perspektiv utestängts. MIK är ett inkluderande paraplybegrepp som inbjuder till nya tvärvetenskapliga samarbeten, vilket är av största vikt för att åstadkomma den kompetenshöjning som krävs.

Dagens MIK-forskning handlar till stor del om digitalisering, teknikutveckling och AI. Den snabba tekniska utvecklingen gör att vi ständigt behöver uppdatera våra kunskaper om digitala verktyg. I skrivande stund brottas vi med utmaningen att inkludera AI-genererade texter på ett konstruktivt sätt i både undervisning och examination. Men dagens utmaningar pekar mycket tydligt på ett ökat behov av ämnesöverskridande samarbeten även med humanistiska och samhällsvetenskapliga traditioner. MIK-området behöver specialiserade experter som kan allt om ett avgränsat område, men också forskare som har en bredare kunskapsbas med historiska perspektiv och kulturella utblickar.

Ett sätt att öka förutsättningarna för tvärdisciplinära samarbeten är att bygga ut och fördjupa olika MIK-nätverk. Här vill vi lyfta fram ett nyligen etablerat exempel från Göteborgs universitet, som synliggör bredden av vårt bidrag till medie- och informationskunnigheten. I den universitetsövergripande satsningen MIKpåGU medverkar forskare från de humanistiska, samhällsvetenskapliga, konstnärliga och utbildningsvetenskapliga fakulteterna tillsammans med Handelshögskolan och IT-fakulteten. Nätverket öppnar vägen för nya samarbeten när forskare som inte brukar interagera, får en chans att samtala med varandra. Förhoppningsvis kommer MIKpåGU bli en resurs som stimulerar till nya forskningsfrågor och identifierar relevanta nationella eller internationella samverkansparter. I nätverket diskuteras även möjligheten att genomföra tvärvetenskapliga kurser och olika former av utbildningar. En ytterligare strategisk utvecklingslinje som nyligen inletts är att i denna satsning stegvis även inkludera kolleger inom Lärosäten Väst (Chalmers tekniska högskola, Göteborgs universitet, Högskolan i Borås, Högskolan i Skövde, Högskolan Väst och Jönköping University).

Värdet av undervisning och lärarutbildning om MIK

Även om det redan pågår medierelaterad forskning i Sverige, krävs det nya krafttag när det gäller MIK-undervisning. Man kan argumentera för att medie- och informationskunnighet är en medborgerlig rättighet, men även en skyldighet som kräver att vi deltar aktivt i ett livslångt lärande. MIK motiveras ofta i termer av den individuella kompetens som är nödvändig i dagens digitaliserade samhälle. Men det handlar inte enbart om teknikkunnighet eller att bygga upp inre motståndskraft. Många elever lär sig redan idag att värdera källor och diskutera desinformation, men de tränas inte i att analysera och uttrycka sig med hjälp av rörliga bilder. Det är dessutom sällan som dessa utbildningar erbjuder historiska perspektiv på MIK, vilket är märkligt eftersom

flera av dagens mest akuta MIK-frågor har uppenbara gemensamma nämnare med tidigare perioders mediala och demokratiska utmaningar.

Morgondagens MIK-utbildning måste därför vara en mediebildning som fördjupar våra insikter om vidare sammanhang, komplexa förbindelser och historiska föregångare. Den behöver aktivera självkännedom och etisk reflektion, men även stimulera individuell och gemensam kreativitet. Vi lär oss bäst när teorier och begrepp kombineras med praktiska övningar, varför både estetiska och pedagogiska perspektiv måste involveras. Ytterligare en utmaning är att undervisningen behöver anpassas till olika studentgrupper och åldrar.

Läro- och lärutbildningen har här en nyckelroll, speciellt när det gäller att stärka medie- och informationskunnigheten i skolan. Varje lärosäte bör därför göra en genomlysning av hur MIK tas upp inom olika utbildningar, och därefter stimulera ökade samarbeten mellan olika discipliner och fakulteter. Det krävs även fortbildningskurser så att redan verksamma lärare ges möjlighet att uppdatera sin kunskap. Det är anmärkningsvärt att detta inte redan sker med tanke på behovet av mediekunniga pedagoger på alla utbildningsnivåer. Till viss del kan bristen på handlingskraft härledas till Skolverket, som bör föra in MIK i förskolans och skolans styrdokument. De komplexa och tvärvetenskapliga kompetenser som bidrar till en medie- och informationskunnighet kan med andra ord aldrig reduceras till den ”digitala kompetens” som Skolverket prioriterar. Självfallet bör MIK även förekomma i läro- och lärutbildningens styrdokument.

Värdet av ökad samverkan kring MIK

Den tredje MIK-relaterade uppgiften för universitet handlar om samverkan. Nordicom, Centrum för nordisk medieforskning, har i mer än fyrtio år framgångsrikt spridit kunskap och samverkat med myndigheter och internationella forskarnätverk. För att ringa in de utbildningsbehov och kunskapsfrågor som dominerar på lokal och regional nivå behöver högskolan alltid även samverka med andra aktörer. I dialog med myndigheter, studieförbund, museinätverk, arkiv, bibliotek, skolor, föreningar och näringsliv kan universiteten bidra med MIK-kompetens, till exempel genom uppdragsutbildningar, kompetensutvecklingskurser, öppna föreläsningar och workshops.

GPS400: Centrum för samverkande visuell forskning är en annan central MIK-aktör vid GU som under senare år initierat flera interdisciplinära forskningssatsningar baserade på ökad samverkan, MIK och hållbarhet. Ett exempel är forskargruppen VIMIK, i vilken även företrädare för region och kommunförbund ingår. Ett annat exempel är forskningsprojektet Hållbar hembygd via ökad MIK, där intergenerationella möten mellan skolklasser och hembygdsföreningar genererar kortfilmer om deras hembygds framtid utifrån äldre bildmaterial om närmiljön.

MIK – vägen framåt

Eftersom det regionalt redan finns ett aktivt MIK-nätverk samt ovanligt många aktörer med unik spetskunskap som arbetar praktiskt, teoretiskt och historiskt med visuella medier står vi inför ett formativt moment som åtminstone kräver tre större parallella satsningar:

- ◆ Det behövs ett övergripande MIK-ramverk för spetsforskare, allmänspecialiserade mediepedagoger och ämneslärare med professionalisering som prioritet.
- ◆ Vidare bör GU sondera möjligheterna för en nationell MIK-forskarskola som kan leda forskningen framåt, utveckla nya undervisningsmetoder och säkerställa en hållbar utveckling av utbildade mediepedagoger.
- ◆ Slutligen bör GU etablera Lärosäten Väst som en regional MIK-resurs för samverkande visuell forskning och utbildning. Tillsammans med regionens myndigheter, företag, skolor, arkiv, bibliotek, museer, föreningar och civilsamhälle kommer denna resurs erbjuda projekt, kurser och möten som ökar samtliga involverade parter MIK-kompetenser för lång tid framåt.

Med andra ord är viljan, kompetensen och infrastrukturen som krävs för en seriös och hållbar MIK-satsning på plats idag inom både GU och regionen. Nu gäller det att välja väg.

[Del 3]

3. Medie- och informationskunnighet (MIK): begreppet och kunskapen

Ulla Carlsson

3.1 En ansats [s.39]

3.2 Ett historiskt perspektiv [s.40]

3.3 Begreppet medie-och informationskunnighet (MIK) [s.41]

3.1 En ansats

Återkommande under konferensens två dagar fanns det hos flera deltagare en osäkerhet rörande MIK-begreppets innebörd och inte minst relationen till digital kompetens, som är en vanligt förekommande term i Sverige.

Inte sällan likställdes dessutom MIK med källkritik, dvs. granskning av en viss källa. En funktionell färdighet som riskerar att bli kontraproduktiv om den dras till sin spets. Från forskarhåll framhölls i stället vikten av begreppet källtillit som utgår från kunskap om hur medie- och kommunikationssystemet fungerar i en bredare samhällskontext – på så sätt kan källor att lita på urskiljas. MIK är dock betydligt mer än så men självklart innefattar MIK färdigheter som källtillit och källkritik. De är ett resultat av MIK.

Medie- och informationskunnighet (MIK) är, enligt Unesco som lanserade begreppet 2011, ett paraplybegrepp för kunskaper och färdigheter kopplade till samtida medie-, kommunikations- och informationspraxis. Det är en sammanflätning av begreppen mediekunnighet, informationskunnighet och digital kunnighet. Orsaken är först och främst den teknologiska utvecklingen, först framväxten av de traditionella (analog) medierna; därefter datoriseringen med hantering av stora informationsmängder; och sedan digitaliseringen med genomgripande förändringar av medie- och kommunikationssystemet som innebär att kommunikation person till person och förmedling av innehåll i stor utsträckning sker via plattformar på internet och AI chatbotar.

MIK är tveklöst ett komplext begrepp och det är inte förvånande att det kan skapa förvirring. Det är dessutom ett rörligt begrepp med tanke på såväl samhälls- som teknologiutvecklingen. Det finns inte en skarp definition. I det följande görs dock ett försök att reda ut begreppets innebörd.

Följande citat ger en sammanhållen ingång till frågan vad medie- och informationskunnighet är:

Medie- och informationskunnighet (MIK) innefattar kognitiva, tekniska och samhälleliga kunskaper och färdigheter som gör det möjligt för medborgare att få faktisk tillgång till medieinnehåll och kritiskt analysera information, vilket ger människor kunskap och färdigheter att förstå såväl hur medier produceras, finansieras och regleras som tillit och förmåga att fatta välgrundade beslut om vilka medier de använder. MIK är nyckeln till att förstå de etiska implikationerna av medier och teknologi, och att kommunicera konstruktivt – tolka, skapa och publicera innehåll – göra sig förstådda och hörda. (Chapman & Oermann 2019, bearbetning)

Medie- och informationskunnighet konnoterar därmed till begrepp som bildning, allmänbildning, utbildning, folkbildning, omdöme och sunt förnuft. Det bör finnas

i bakgrunden när frågan om behovet av ökad medie- och informationskunnighet i befolkningen diskuteras.

3.2 Ett historiskt perspektiv

För att få en bättre förståelse för begreppet kan det vara av värde att inkludera ett historiskt perspektiv – att förstå en utveckling vad gäller medier, teknologi och utbildning samt betydelsen av förändringar på samhällsnivå.

Från education/undervisning till literacy/kunnighet

Så länge medier har funnits har det uppkommit föreställningar om vad som händer i mötet mellan publiken, särskilt barn och unga, och nya medie- och kommunikationsteknologier. Skärningspunkten har gått mellan krav på lagstiftning med förbud av s.k. skadligt medieinnehåll och att rådande mediekultur kräver särskilda kunskaper från såväl individuella som samhälleliga perspektiv – att genom kunskap stärka medborgarnas motståndskraft och deras kreativitet.

Tidigt, redan på 1930-talet med biograffilmens utbredning, blev filmkunskap ett skolämne på sina håll i USA; med televisionens utbredning på 1960-talet utvecklades ämnet mediekunskap (media education) främst i Storbritannien och Australien. Kring sekelskiftet börjar 'media literacy' (mediekunnighet) användas mer allmänt mot bakgrund av att begreppet 'literacy' vidgas på grundval av den kommunikationsteknologiska utvecklingen, globaliseringen och aktuell forskning. Nu kom "kontinuerlig inlärning för att göra det möjligt för en individ att uppnå sina mål, att utveckla sin kunskap och potential och att delta fullt ut i samhället i stort" i förgrunden (Unesco 2004). Ett demokrati- och medborgarperspektiv blev därmed tydliggjort.

Mediekunnighet

(från filmundervisning 1930/medieundervisning 1960 –)

'Film literacy', filmkunnighet, betonar vikten av att förstå filmens uttryck, sammanhang och språk – att förstå den audiovisuella berättelsen.

'Media literacy', mediekunnighet, betonar tillgång till information och yttrandefrihet, förmåga att förstå medier och digitala kommunikationsföretags funktioner, att kunna värdera det innehåll som de förmedlar, förstå hur dessa funktioner utförs, kreativt skapande av innehåll och aktivt deltagande i medierna.

Med tiden kom filmkunskap och mediekunnighet allt oftare att behandlas i ett sammanhang.

Filmkunnighet har sitt ursprung i kritisk analys och fransk filmteori/estetik medan mediekunnighet har sin bakgrund i skolbildningar rörande mediernas roll och villkor i samhället – med fokus på innehåll i olika medier/kanaler, medieindustrins/systemets struktur och sociala effekter.

Informationskunnighet

(från begrepp i forskningsarbete 1970 –)

'Information literacy', informationskunnighet, understryker vikten av förmågan att hitta källor (informationssökning), värdera källors tillförlitlighet, organisera och etiskt använda och kommunicera information i olika format framför allt i situationer som kräver beslutsfattande, problemlösning eller inhämtning av kunskap – skapa och förmedla ny kunskap.

Före 1990 var information literacy inriktad på förmågor i forskningsarbete för att senare vidgas till att omfatta alla i ett livslångt lärande av relevans för MIK. Informationskunnighet har sitt ursprung i biblioteks- och informationsvetenskapen i framför allt USA.

Digital kunnighet

(från informationsteknologisk kunskap 2000 –)

'Digital literacy', digital kunnighet, kan bäst beskrivas som tvärgående mellan mediekunnighet och informationskunnighet – ett begrepp som kommer med digitaliseringen och internets utveckling i början av 2000-talet. När alla kan vara producent, distributör, konsument och aktiv användare av innehåll krävs ett förändrat synsätt.

Digital kunnighet (digital kompetens) betonar i första hand 'hårda' tekniska färdigheter men även mer 'mjuka' förmågor som har specifik bäring på MIK, t.ex. att använda digitala verktyg för att producera text, bilder, videor och design; förstå algoritmers funktion; förstå hur digitala medieverktyg som sociala medieplattformar, webbplatser, appar, AI chatbotar med maskininlärning etc. interagerar med samhället i stort.

3.3 Begreppet medie- och informationskunnighet (MIK)

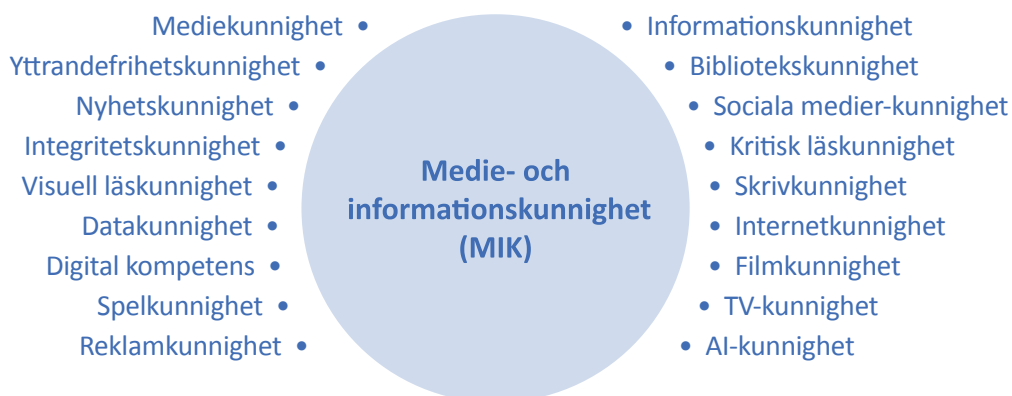
Sammanflätningen av de tre begreppen – mediekunnighet, informationskunnighet, digital kunnighet till medie- och informationskunnighet (MIK) – syftar till att möjliggöra ett kunskapsområde ämnat för att både förstå och kunna vara delaktig i rådande digitala (och analoga) medie- och kommunikationskultur. Något som gäller alla – barn, unga, vuxna och äldre.

MIK ska möjliggöra ett kritiskt förhållningssätt vad gäller de ekonomiska, samhälleliga och kulturella dimensionerna av medie- och kommunikationssystemet. Centrala nyckelord är analys/tolkning/värdering, reflektion, kreativt skapande, självreflektion, säkerhet/integritet och handling.

Unescos utgångspunkt är därmed att MIK ska medverka till kreativa, engagerade och aktiva medborgare som gör att medie- och kommunikationskulturen blir mer levande, mångsidig och inkluderande. Två vägledande huvudfrågeställningar har formulerats: dels hur medie- och informationskunnighet (MIK) kan förmedla kärnkompetenser för demokratidrivna, mångsidig och robust medieanvändning, dels hur medie- och informationskunnighet (MIK) kan bidra till en stärkt medborgerlig deltagandekultur.

För att illustrera det mångfacetterade MIK-begreppets nämner Unesco en rad aspekter, som de kallar MIK-ekologin.

Figur 1. MIK-ekologin (Unesco 2021)

Utgångspunkt är att det inte är effektivt att främja en enda aspekt i medie- och informationskunnighet utan att placera den i ett större sammanhang av relevans.

MIK är därmed ett gränsöverskridande sakområde som inbegriper utbildning, digitalisering, medier, kultur, rättsväsende, försvar, säkerhet, etc. Många olika aktörer är berörda: företrädare för politiken, utbildningen, folkbildningen, juridiken, medieföretagen, sociala medieplattformarna på internet, universitet/högskolor, det civila samhällets organisationer, etc. Det är något som förutsätter effektiv samverkan i ett långsiktigt perspektiv.

Figur 2. MIK: Kunskaper och färdigheter, individnivå (Carlsson uppdatering juni 2023)

MIK befinner sig i en process där förändringar oavbrutet pågår i samhället, teknologin och medierna. Det är ett begrepp i rörelse globalt, i Europa, nationellt, regionalt och lokalt. Det finns dock en rad element i MIK-begreppet som består över tid även om teknologikutvecklingen kräver vissa modifikationer och omprövningar.

Dessa mer grundläggande kunskaper och färdigheter i ett individperspektiv framgår av figur 2. Figuren kan ses om en kondensering och utveckling av begreppets innehåll baserat på befintliga arbeten om MIK.

De nämnda kunskapsområdena i MIK innefattar såväl förståelsekunskaper, kognitiva och analytiska förmågor som färdigheter, vilka relaterar till medie- och kommunikationskulturen liksom medie- och kommunikationssystemet.

MIK ger å ena sidan ökad tillgång till information, kunskap om hur medie- och kommunikationssystemet fungerar i en samhällskontext, hur desinformation, påverkansaktioner, känsloladdad retorik, övervakning, etc. på nätet kan bemötas genom bl.a. källtillit, å andra sidan förmåga till kreativt skapande av innehåll och självreflektion, vilket inkluderar personligt ansvar, omdöme och etik. På så sätt blir medborgarna mer motståndskraftiga, kan fatta välinformerade beslut och själva engagera sig i såväl rådande medie- och kommunikationskultur som samhället i stort.

En avgörande förutsättning för att ett lärande som detta ska få ett reellt värde är dock grundläggande kunskaper i skolämnen som samhällskunskap, historia, religionskunskap, svenska, modersmål och matematik. Läs- och skrivförmåga liksom språk- och bildförståelse kan inte nog betonas. En jämlik skola av god kvalitet och ett konstruktivt livslångt lärande står i fokus. Till det ska vikten av allmänbildning understrykas, vilket ofta förbises idag.

I förlängningen torde MIK medverka till att främja yttrandefrihet, tolerans och respekt för andra, interkulturell dialog, social tillit, medvetenhet om sig själv och värdet av att utmana sig själv samt förståelse för mänskliga rättigheter – ytterst ett demokratiskt medborgarskap.

Med tanke på att medie- och informationskunnighet (MIK) är ett komplext begrepp, som dessutom måste prövas i föränderliga processer i såväl medierna som samhället, blir MIK en ständigt aktuell pedagogisk fråga som inte får försummas.

Referenser

Carlsson, U. (ed.) (2019). *Understanding media and information literacy (MIL) in the digital age. A question of democracy. Knowledge, politics and policy, practice, reflection*. Gothenburg: JMG, University of Gothenburg, pp. 37-56.

<https://www.gu.se/jmg/understanding-media-and-information-literacy-mil-in-the-digital-age>

Carlsson, U. (2022). Medierna och medborgarna. Kunskapskrav i ett historiskt perspektiv. *Mediehistorisk årsbok 2022*, sid 57 - 83. http://www.mediehistoria.se/wp-content/uploads/2022/10/Mediehistorisk_arsbok2022_digital_ny.pdf

Chapman, M. & M. Oermann (rapporteurs.) (2019). *Supporting Quality Journalism through Media and Information Literacy Study. Prepared by the Committee of experts on quality journalism in the digital age (MSI-JOQ)*. Council of Europe, p. 5. Retrieved from <https://rm.coe.int/draft-version-of-msi-joq-study-report-rev-v6-2/168098ab74>

UNESCO. (2004). *The Plurality of literacy and its implications for policies and programmes: position paper*.

UNESCO: Paris. [www.unesdoc.unesco.org images/0013/001362/136246e.pdf](http://www.unesdoc.unesco.org/images/0013/001362/136246e.pdf)

UNESCO. (2021). *Think Critically, Click Wisely! Media & Information Literacy Curriculum for Educators*

& Learners. Paris: UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_87052914-f5c5-4b08-b17a-4896f73230cc?_=377068eng.pdf&to=412&from=1#pdfjs.action=download

[Del 4]

4. Konferensens tre inledande inlägg

4.1 MIK för ett demokratiskt medborgarskap [s.49]

Ulla Carlsson

4.2 Reflektioner över ett demokratiskt samtal i en digital tid [s.55]

Carl Heath

4.3 Samtidens MIK-paradoxer [s.59]

Jutta Haider

4.1 MIK för ett demokratiskt medborgarskap

Ulla Carlsson

Vikten av mediekunniga medborgare har funnits på dagordningen sedan massmediernas intåg för drygt hundra år sedan med ett uppsving vid stora teknikskiften. Nu befinner vi oss i ett sådant skede.

Digitaliseringen av medier, de stora transnationella techbolagen, styrda av hård kommersiell logik, och den ökade datafieringen – har lett till vittgående förändringar som omskapar medie- och kommunikationssystemet och påverkar hur samspelet mellan människor och institutioner utvecklas. Ytterst handlar det om yttrandefrihet, förtroende för samhällets institutioner och mellanmänsklig tillit – demokratis fundament. Det i en tid när demokratiutvecklingen i världen går bakåt.

Detta är något som anknyter till Unesco:s tema för den pågående globala MIK-veckan 2022, *Nurturing Trust: A Media and Information Literacy Imperative*. Utgångspunkt för temat är följande uttalande av FN:s generalsekreterare António Guterres i *Our Common Agenda 2021*.

There is a growing disconnect between people and the institutions that serve them... an ever deeper crisis of trust fomented by a loss of shared truth and understanding.

Internet erbjuder en enastående uppsättning resurser för våra dagliga liv – för självförverkligande, kulturellt, socialt och politiskt deltagande. Men de präglas också av både gamla och nya maktprocesser – även antidemokratiska sådana.

Frågor väcks om vad vi vill med nya teknologier. Utmaningen är att maximera möjligheterna och minimera riskerna i den föränderliga digitala medie- och kommunikationskulturen utifrån ett demokrati- och medborgarperspektiv.

Mot den bakgrunden arbetar Unesco utifrån begreppet 'media and information literacy'. På svenska 'medie- och informationskunnighet' med den ofta använda förkortningen 'MIK'. Det är ett begrepp där mediekunnighet, informationskunnighet och digital kunnighet flätas samman. MIK inbegriper således många olika aktörer i en ständig förändringsprocess, vilken pågår i kulturella, politiska, sociala och teknologiska kontexter.

När envar över alla gränser kan vara producent, distributör, konsument och aktiv användare av innehåll krävs ett förändrat synsätt baserat på kunskap på vetenskaplig grund, beprövad erfarenhet och reflektion. Alla bör kunna förhålla sig till hur olika

innehållsförmedlare arbetar på sociala medieplattformar på nätet och i traditionella medieföretag – hur de representerar samhället och världen, hur de producerar innehåll, hur de styr innehåll med algoritmer, hur de finansieras och regleras, hur de används och hur vi kommunicerar.

För att aktivt kunna delta i meningsfulla samtal och utvecklas som människor behöver vi kunna förstå texter och bilder, identifiera kontexter och agendor – göra oss förstådda och våra röster hörda i olika sammanhang. Det förutsätter en yttrandefrihet, som ger enskilda individer rätt att uttrycka åsikter och att kommunicera med andra i offentligheten – en offentlighet som länge har vilat på medierna.

Det handlar om en offentlighet där vi kan tala med varandra trots olika uppfattningar – där saksakal prövas och argument bryts mot varandra utan känslostyrd retorik – att kunna vara oense tillsammans. Omdöme, etik och ansvar betonas. Så blir medie- och informationskunnighet ett begrepp både i politiken och praktiken. Kunskap, utbildning, folkbildning – och inte minst bildning – är centrala nyckelord.

Medie- och informationskunnighet bör därför ses som en del av det *demokratiska lärandet*. Kunskaper som medborgarna behöver för att kunna delta aktivt i samhället – förutom medie – och informationskunnighet, t.ex. kunskap om politiskt beslutsfattande, rättsstaten, medborgarens rättigheter och skyldigheter, nationell och internationell säkerhet. Det gäller att göra demokratin begriplig – för att kunna värna demokratin.

FN, EU och den förra svenska regeringen har fastställt att medie- och informationskunnighet är en nyckelresurs för alla men i synnerhet för barn och unga. Skola, bibliotek och föräldrar står i fokus – ett livslångt lärande. En absolut nödvändig förutsättning för MIK är förstås kunskap i skolans kärnämnen. Läs- och skrivförmåga, språkutveckling och språkförståelse kan inte nog betonas. Det kan inte heller det nav som skolbibliotek med professionell personal utgör.

Därtill ska vikten av en sund medie- och kommunikationsmiljö understrykas. Demokrati är en skral idé utan en kvalificerad och trovärdig journalistik i ett pluralistiskt medielandskap. Men genom 'plattformiseringen' på internet har offentligheten splittrats upp med otaliga aktörer – alla kan producera innehåll – som konkurrerar om medborgarnas uppmärksamhet. Det innebär ständiga hot mot den offentliga sfärens roll i demokratin. Samtidigt med tanke på att journalistik idag bedrivs i många olika medier och kommunikationsplattformar är en vidareföring av system för självreglering byggd på etiska principer av avgörande betydelse i ett demokratiperspektiv.

Det är fjärde gången sedan 2013 – och den sista – som jag inleder en nationell konferens som denna med aktörer från såväl offentlig som privat sektor och det civila samhället. Dock första gången utan medverkan av ministrar.

Jag vågar påstå att varje möte och konferens med sina kunskapsöversikter har bidragit till att några steg tagits mot en mer samlad MIK-policy. I förra regeringens digitaliseringsstrategi 2017, och i demokratistrategin ett år senare fastslogs att ”medie- och informationskunnighet handlar ytterst om att långsiktigt bibehålla en uthållig demokrati och värna respekten för yttrandefriheten”. Samtidigt fick Statens medieråd ett uppdrag att utveckla ”former för en förstärkt samverkan av insatser för medie- och informationskunnighet”.

Annat som har hänt är ändringar i EU:s direktiv för det audiovisuella området med skyldighet för varje EU-land att redovisa MIK-främjande insatser. En ny myndighet med bäring på medie- och informationskunnighet, Myndigheten för psykologiskt försvar, har inrättats. Dessutom har flera regioner numera MIK i sina kulturstrategier.

Och för bara ett par månader sedan (augusti 2022) kom en utredning om sammanslagning av de två myndigheterna Statens medieråd och Myndigheten för press, radio och tv. I förslaget till instruktion heter det i första paragrafen att ”myndigheten ska verka för yttrandefrihet inom sitt verksamhetsområde och för ökad medie- och informationskunnighet”.

Samtidigt ska påminnas om att betänkandet 2021 om stärkta skolbibliotek med MIK i blickpunkten försvann från radarn. Samma gäller betänkandet *Det demokratiska samtalet i en digital tid*. Hur ska det tolkas? Och nu står vi inför en ny regeringspolitik!

Vi lever i en osäker värld. En pandemi, ett krig i Europa, ett beslut om Nato-anslutning och ett val här hemma har ställt kritiska frågor om medier, yttrandefrihet och demokrati. Övervakning, desinformation, propaganda, konspiratoriska teorier, påverkansaktioner, känsloladdade utsagor och kunskapsmotstånd tillhör vardagen med konsekvenser för tilliten till samhällets institutioner.

Så det finns flera goda skäl att åter kraftsamla för att stärka medie- och informationskunnigheten bland medborgarna, och tillse att påbörjat MIK-arbete inte spolieras.

Medie- och informationskunnighet är inget enkelt begrepp och det måste prövas i ständigt pågående processer både i medierna och samhället.

Idag när MIK förespråkas är det inte sällan i termer av funktionella färdigheter, ofta är det källkritik som förordas. MIK blir något som ska lösa aktuella problem med t.ex. desinformation. Helst ska det dessutom vara mätbart.

Självklart innefattar medie- och informationskunnighet funktionella färdigheter men med den begränsningen kan en specifik färdighet t.o.m. verka kontraproduktiv. MIK har en bredare mening – det ligger i literacy-begreppet (jfr. 'critical literacy'). Det handlar om att förstå och medvetet kunna använda de kommunikationsformer som finns i samhället. En form av kulturell och social handling – en uppfattning om makt och handlingskraft.

Problem uppstår när MIK ses som enbart en individuell egenskap. Om ansvarsbördan läggs på individen kan beslutsfattarna undgå behovet av att verkligen ta itu med systemproblemen i en alltmer komplex medie- och kommunikationsmiljö.

Det är m.a.o. viktigt att ha en kritisk förståelse av begreppet medie- och informationskunnighet – det är både ett kunskapsområde och en praxis. MIK kan förstås inte lösa alla grundläggande problem i medie- och kommunikationskulturen utan ska uppfattas som en självklar och vital del av den helhet som rymmer lagstiftning, regelverk, utbildning, andra reformer och satsningar inom området – utan pekpinnar och moraliska övertoner.

Om framgång ska nås måste berörda parter därför ha insikt om vad som är problem, förstå problemet på grundval av relevant forskning för att sedan kunna formulera bärkraftiga policies av relevans. Med tanke på den snabba teknologiska utvecklingen och skeenden i omvärlden uppstår ständigt behov av kunskap på vetenskaplig grund, beaktande av beprövad erfarenhet och reflektion. Och att våga nytt.

Fortfarande saknas en helhetssyn som möjliggör faktisk förändring på olika nivåer i samhället. Till det ska läggas att MIK relaterar till flera sakområden: inte bara utbildning, kultur, medier och digitalisering utan också till rättsväsende, säkerhet, försvar. Med utblick mot Europa och världen.

Det innebär att krav torde ställas på politiska beslut, på prövning av flera samhällsinstitutioner. Utifrån min synvinkel gäller det särskilt den högre utbildningens kompetens och samhällsrelevans.

Det får heller inte bli så att om medie- och informationskunnighet överlämnas till en samlad mediemyndighet att skolan och den högre utbildningen exkluderas – och på så sätt ointetgöras t.ex. MIK-kunniga lärare. En effektiv samordning på både departements- och myndighetsnivå krävs för att stävja en sådan utveckling.

Så, om MIK-arbetet verkligen ska medverka till kunniga, reflekterande, omdömesgilla, kreativa och aktiva medborgare, d.v.s. delaktiga i demokratin, är konstruktiv samverkan ett avgörande ledord. Samverkan mellan politiken, utbildningen, folkbildningen, juridiken, medieföretag, sociala medieplattformar på internet, forskningen och inte minst det civila samhället i termer av långsiktighet – nationellt, regionalt, lokalt och globalt. Och förstås samverkan inom utbildningens olika ämnesområden och nivåer.

En konferens som denna ska därför – förhoppningsvis – fungera som en skärningspunkt där berörda aktörer möts – där aktuell forskning, nya insikter, idéer och initiativ till samverkan dryftas, där de sedvanliga stuprören läggs åt sidan för att ytterligare stärka nationell och regional uppslutning med ett ömsesidigt utbyte mellan nivåerna.

Det gäller att placera in medie- och informationskunnighet i den helhet som syftar till att stärka demokratin. Att se hur MIK kan främja förtroende och motverka misstro, bidra till tilliten i samhället.

Som så ofta handlar det om vilket sorts samhälle vi vill ha!

Referenser

Boese, V.A., N. Alizada, M. Lundstedt, K. Morrison, N. Natsika, Y. Sato, H. Tai, and S.I. Lindberg. (2022). *Autocratization Changing Nature? Democracy Report 2022*. Gothenburg: Varieties of Democracy Institute (V-Dem Institute), University of Gothenburg. https://v-dem.net/media/publications/dr_2022.pdf

Carlsson, U. (2019). Media and Information Literacy: Field of knowledge, concepts and history. In: Carlsson, U. (ed.) *Understanding media and information literacy (MIL) in the digital age. A question of democracy. Knowledge, politics and policy, practice, reflection*. Gothenburg: JMG, University of Gothenburg, pp. 37-56.
<https://www.gu.se/jmg/understanding-media-and-information-literacy-mil-in-the-digital-age>

Carlsson, U. (red.) (2018). *Medie- och informationskunnighet i den digitala tidsåldern: En demokratifråga. Kartläggning, analys och reflektioner*. Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet.
<http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1240337/FULLTEXT01.pdf>

Haider, J. & O. Sundin (2022). *Paradoxes of Media and Information Literacy. The Crisis of Information*. Oxon and New York: Routledge.

Mihailidis, P. (2019). *Civic Media Literacies Re-Imagining Human Connection in an Age of Digital Abundance*. New York: Routledge.

UN: *Our Common Agenda. Report of the Secretary-General*. (2021). New York: UN.

4.2 Reflektioner över ett demokratiskt samtal i en digital tid

Carl Heath

I september avslutade jag mitt arbete som särskild utredare med uppdrag att värna det demokratiska samtalet, och att leda en nationell satsning på medie- och informationskunnighet. Jag lämnade in mitt betänkande till dåvarande kultur- och demokrati-minister Amanda Lind. Under två års tid hade jag tillsammans med medarbetare i kommittén besökt över femtio kommuner, runt hundra mötesplatser, besökt de stora techföretagen i USA, och tagit del av hur andra länder arbetar för att öka motståndskraften mot desinformation, propaganda och näthat. Vi hade tagit fram en antologi och skrivit ett betänkande.

De sista dagarna av arbetet skrev vi en debattartikel och jag förberedde mig för att lämna ifrån mig mitt betänkande. Det gick bra, det mesta. Det kändes som att många av våra samtal och dialoger fått andra att förflytta sig i tanken, så väl som i handling. Det var skönt att avsluta ett kapitel och ägna mig åt nya och andra saker.

Men nästa kapitel blev inte det jag förväntat mig. Trots att jag under två års tid ägnat mig åt samtal om just hur hot och hat, desinformation och propaganda, påverkar det demokratiska samtalet, så hade jag inte föreställt mig att jag själv skulle bli utsatt. Och jag kunde inte föreställa mig vad det skulle innebära för mig, för min familj och för kollegor.

Nästa kapitel för mig kom att bli en tid av turbulens, där jag fick utstå hätska kommentarer, fick tweetar, kommentarsinlägg och brev. För det visade sig att några av de destruktiva krafter som påverkar Sverige och vår opinionsbildning, och som jag porträtterat i mitt betänkande, i mina föreläsningar och samtal, så som Ryssland, Kina och Nordiska Motståndsrörelsen, inte alls uppskattade att få strålkastaren riktad mot sig. Alla dessa aktörer kom att aktivt utsätta mig för olika sorters försök till påverkan. För mig kom det att gå så långt att jag fick ta emot stöd och skydd över en tid.

Men händelsen kom också att påverka mig. Jag blev rädd. Rädd för vad som skulle hända mig och mina närmaste. Rädd för att skriva något som skulle virvla upp dammet igen. Rädd för konsekvenserna av att göra det som alla medborgare i en demokrati har rätt till – att göra sin röst hörd. Det som gjorde det än svårare för mig, var att det var det som var avsikten. Att göra mig rädd. Att begränsa mig. Att tysta mig.

Jag fick för egen del uppleva de så svåra problem och utmaningar som vår demokrati, och vårt demokratiska samtal, står inför. Och jag fick mycket praktiskt och konkret erfara hur värdefull medie- och informationskunnighet är för att navigera i en synnerligen komplex tid. Och om hur sårbar man kan vara, när man saknar kunskap.

Dessa upplevelser sitter kvar i mig, och kommer nog alltid att göra det. De har fått mig att i än högre grad förstå vikten av att rusta och stärka vår demokrati och det demokratiska samtalet.

Det demokratiska samtalet sker i dag i stor utsträckning över internet och sociala medier. Det har gjort det möjligt för fler att delta och göra sina röster hörda. Men den digitala tekniken har också gjort det enklare att sprida näthat, desinformation och propaganda.

När hat och hot ökar, när desinformation tränger in och påverkar oss, riskerar det att splittra samhällen och ställa människor mot varandra. Det riskerar att störa våra demokratiska beslutsprocesser och vår förmåga att hantera svåra samhällsutmaningar. Genom konspirationsteorier och vilseledande information blir vetenskap och vedertagna uppfattningar ifrågasatta. Det är särskilt problematiskt i en tid då vi står inför stora och svåra hot, såsom klimatkrisen, efterdyningarna av en pandemi och krig i Europa och på många andra ställen i världen.

När jag reflekterar över dessa utmaningar så kan jag inte undgå att tänka på hur annorlunda våra arenor för det offentliga samtalet har kommit att bli på kort tid.

Vi samtalar, resonerar, diskuterar och interagerar idag i stor utsträckning digitalt. Det betyder att vi har ett medium mellan oss som är i samtal och dialog. Det kan vara telefonen, videosamtalet, chattgruppen, det sociala mediet, debattsidan eller en uppsjö andra platser. Platser. Någonstans kan man se dessa medier som platser i en digital tid. Destinationer som vi besöker för att möta varandra digitalt.

Vad betyder de platser vi besöker för vår demokrati? För vår samhällsbyggnad? För hur vi lever och umgås?

Under industrisamhällets framväxt såg vi från det offentliga och från civilsamhället behov av att organisera och utveckla platser för samhällets samtal och interaktion. Under 1800-talet och 1900-talets början såg vi utvecklingen av folkskolan, folkbiblioteket, studieförbund och folkhögskolor, föreningsliv och många olika former av demokratisk organisering. De platser där det demokratiska samtalet utspelades kunde ta sig många olika former. Det kunde vara de informella platserna som parken, caféet, hemmet, studiecirkeln eller biblioteket. Men det kunde också vara i skolan, på arbetsplatsen, i kommunfullmäktige och i riksdagen. Var och en av dessa platser formades för sina syften och ändamål, och dessa syften kunde vara privata, offentliga eller sprungna ur folkrörelser, föreningsliv och civilsamhälle. Det finns både bokaffärer och bibliotek, kommersiella som offentliga alternativ, och civilsamhällets roll för det demokratiska samtalets arenor är tydlig.

Men hur ser det ut idag? Ja, på ganska kort tid har vi alla kommit att ägna mer tid i de digitala rum som utgör vår vardag. Det kan vara Facebook, Instagram, Snap, Tiktok, Youtube och många andra platser. En sak som kännetecknar dem är att de i allt väsentligt är kommersiella arenor, med ett kommersiellt syfte, ägda av globala aktörer med oftast ekonomiska incitament.

Många av dessa digitala tjänster och produkter erbjuder fantastiska möjligheter till interaktion. Men jag kan inte annat än fundera över vad det betyder att vi kommit att ersätta en stor flora av platser, designade i syfte att utveckla samhället och demokratin, med arenor stöpta i helt andra former. I någon mån och om man vill spetsa till det kan man säga att vi, egentligen utan att reflektera särskilt mycket över det, har privatiserat några av samhällets största mötesplatser. Det är idag den kommersiella logiken bakom dessa platser som formar samtalen, som skapar begränsningar och möjligheter.

För någonstans är det så, att den som äger, förstår och formar vår data, och den som designar våra digitala tjänster, också bidrar till att forma vårt samhälle.

Vill vi skapa bättre förutsättningar för demokratin i en digital tid behöver vi fundera över hur vi gör för att tillsammans forma och utveckla våra fysiska och digitala rum för att möta vår tids utmaningar. Vi behöver se initiativ som springer såväl ur civilsamhället som från det offentliga och näringslivet.

Och samtidigt som vi stärker samhällets demokratiska infrastruktur för att möta en digital värld, behöver vi alla kunskap och bildning för att vara en del av ett allt mer digitalt samhälle.

Vi har alla en kunskapshorisont, bortom vilken vi har svårt att förstå och tolka vad som sker. Ju mer kunskap vi har om vår tids utmaningar och möjligheter, desto bättre förutsättningar har vi att möta det nya och det okända. Det livslånga lärandet förflyttar vår kunskapshorisont och tillåter oss att i varje stund möta världen med den kunskap som behövs. Och genom ett livslångt lärande kan vi komma till insikt om när vi saknar kunskap, så att vi kan ge oss ut på upptäcktsfärd efter ny kunskap, för att på så vis förflytta vår kunskapshorisont ytterligare.

På detta sätt är vår pågående bildningsresa, där kunskap om medie- och informationskunnighet är en central beståndsdel, en avgörande del i utvecklingen av en stark demokrati.

Men vi måste också omsätta den kunskap och de insikter vi har till handling. För det är det vi gör, våra handlingar, som är det som verkligen förändrar världen. Vi behöver

också dela den kunskap vi har med andra. För det är en av de fina sakerna med kunskap. Den går att dela, och genom att göra det blir den större. Den blandas med andra kunskaper, växer i mötet och formar ny kunskap.

För egen del ser jag fram emot att bidra med nya tankar och kunskaper som springer ur det arbete som nu pågår i en tankesmedja jag medverkar i, och som formats av Nordiska ministerrådet. Uppgiften är att lägga fram förslag på hur vi stärker demokratin i en digital tid, där stora globala techföretag påverkar förutsättningarna.

Jag ser också fram emot det kommande årets arbete med Göteborgs hållbarhetsutmärkelse WIN WIN, som för 2023 nu söker nomineringar till priset för aktörer som på olika sätt bekämpar desinformation. Det är ett viktigt arbete att uppmärksamma, och där medie- och informationskunnighet spelar en stor roll.

Så, för att avsluta detta anförande: Demokratin är som starkast när vi alla deltar och ges lika möjligheter att påverka vår gemensamma framtid. Demokratin blir trovärdig och viktig när vi känner att den spelar roll för oss i vår vardag. När den ger oss möjlighet att uttrycka vad vi tycker och tänker och när den utövas med respekt för alla människors lika värde, frihet och värdighet.

Vi måste tillsammans kraftsamla för att skapa ett demokratiskt samtal där vi alla kan och vågar delta. Såväl här i det fysiska rummet, som på de digitala platser där vi befinner oss.

Referens

SOU 2020:56: *Det demokratiska samtalet i en digital tid. Så stärker vi motståndskraften mot desinformation, propaganda och näthat.* <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2020/09/sou-202056/>

4.3 Samtidens MIK-paradoxer

Jutta Haider

Jag kommer dela med mig av några reflektioner om hur medie- och informationskunnighet (MIK) grundas i en rad olika motsättningar och paradoxer. Jag gör det inte för att visa upp min förmåga till akademisk skolad dekonstruktion eller för att ta isär ännu ett begrepp och göra det oanvändbart utan precis tvärtom – för att kunna behålla begreppet som det mångfacetterade, komplexa och motsägelsefulla fenomen, praktik och policyinstrument det faktiskt är.

Jag utgår från en rad enkla frågor: Vad är det medie- och informationskunnighet ska lösa? Enligt vem? Vad kan vi lära oss om MIK genom att närma oss begreppet bakvägen? Och kanske ännu mer intressant, vad säger MIK oss om samhället, människor och dagens utmaningar – om informationens kris? Utgångspunkten och även det jag vill landa i är att förståelsen av medie- och informationskunnighet måste utgå från och utvecklas i relation till konflikterna som finns om kunskap och icke-kunskap, och om informationen och kontrollen över den.

Resonemangen är hämtade ur boken *Paradoxes of Media and Information Literacy: The Crisis of Information*, samförfattad av Olof Sundin och mig (2022). I boken rör vi oss bland fem olika paradoxer som hänger samman och är svåra att hålla isär: ansvar, temporalitet, tillit, normativitet och neutralitet. Av dessa är det ansvar, tillit och temporalitet som jag här kort fördjupar mig i.

Paradoxerna utspelar sig i en informationsinfrastruktur som är allomfattande, genomkommersialiserad, ofta osynlig och i mångt och mycket utanför både vår individuella och samhällsinstitutionernas kontroll. Det handlar om plattformarna, Alphabet, Meta och Amazon; det är till exempel Google, Facebook, Tiktok, Youtube och Instagram. Infrastrukturen är inte en neutral fond som utgör bakgrunden till våra liv och våra möjligheter att vara medie- och informationskunniga, utan den finns med i vardagen och i alla delar av våra liv som – metaforiskt talat – både scen, aktör och även publik samt recensent.

Källkritik

Vad betyder denna allomfattande informationsinfrastruktur för människors möjlighet att bedöma och värdera information? Vad kan man veta? Vad kan man lita på? Hur vet jag det? Svaret på dessa till synes enkla frågor – i alla fall i Sverige – brukar ofta vara ”var källkritisk!”

När jag, liksom stora delar av den svenska befolkningen, våren 2020 satt fastklitrad framför Folkhälsomyndighetens dagliga presskonferenser, var myndigheternas uppmaning till ett källkritiskt förhållningssätt ett stående inslag. Och nu är det Rysslands krig i Ukraina som föranleder samma uppmaning. I broschyren "När kriget eller krisen kommer" som Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) publicerade 2018 får källkritik och medie- och informationskunnighet en egen dubbelsida. Begreppet källkritik används i Sverige ofta som en synonym för MIK (även om MIK innefattar fler aspekter) och de båda begreppen har en liknande ställning i myndigheternas kommunikation. Båda är formbara och elastiska begrepp.

Ordet källkritik är en översättning från tyska Quellenkritik och dess nutida betydelse är hämtad från Leopold von Rankes frekvent citerade devis om historieskrivningens uppgift att berätta hur det egentligen varit, "wie es eigentlich gewesen /.../" som han skrev i förordet till sitt verk *Geschichte der romanischen und germanischen Völker*, som utkom 1824. Själva begreppet Quellenkritik är dock betydligt äldre än så och användes flitigt redan innan von Rankes tid, ofta i teologiska skrifter. Det som är intressant är att medan det tyska begreppet Quellenkritik stannade kvar inom akademien och i historieforskningen, flyttade det svenska begreppet ut i det allmänna samtalet om hur vi ska ta oss an de många utmaningar som nätverkssamhället för med sig.

I Sverige är källkritik ett begrepp som människor söker efter även på Google. De gör det ofta och i relation till en mängd andra begrepp. Men sökningarna är inte jämnt fördelade, utan varje år finns det toppar och dalar som infaller med en envis regelbundenhet. Vad som märks när människor söker efter ordet källkritik är skolårets indelning; dalar vid loven och höga toppar till hösten och våren. De flesta relaterade söktermer som syns är relaterade till skolans undervisning på olika sätt. Exakt samma mönster kan urskiljas för sökningar efter MIK – även i andra delar av världen. Ingen är förvånad över att bilden som framträder på Google visar att källkritik och MIK är någonting som man gör och talar om i skolan. Där lär man sig de olika kriterierna, där ska man visa att man kan tillämpa dem. Där får man betyg, enligt mer eller mindre tydliga kriterier.

Söker man på Youtube efter källkritik bekräftas bilden ännu en gång. Resultatlistan är lång och överst finns olika filmklipp som är skapade för att användas i undervisning eller i anslutning till den. Gillanden är få, liksom kommentarerna. För vem blir engagerad av att se på en film om källkritik? Kommentarer som ändå finns tyder på att det är just elever som av lärarna förväntas att se på filmerna. Youtube erbjuder olika inställningar för att rangordna sökresultat och ändrar jag inställningen så att resultat ordnas efter mest sedda, förändras bilden.

Nu toppas listan av ett i sammanhanget långt filmklipp med hundratusentals visningar, gillanden och hundratusentals positiva kommentarer. Här betyder källkritik någonting helt annat än i filmerna upplagda av lärare, bibliotekarier, MSB eller Utbildningsradion.

Här blir källkritik ett uttalat politiskt verktyg som varken handlar om att etablera rimlighet för en källa eller bygger på tillit. Youtuberns tolkning går ut på att visa hur de flesta journalister eller andra som tillhör vad han kallar "etablissemangen" som propagerar källkritik, inte själva är förmögna att leva upp till sina premisser. I hans tolkning måste källkritik betyda att inte lita på någon.

Här har vi ett problem eller i alla fall en paradox. Källkritik i skolans tolkning, eller i framställningen som görs av organisationer som IFLA eller Unesco, kopplas explicit till demokratiska värden. Även dessa är politiska, men den dimensionen förblir för det mesta outtalad. När MSB uppmanar till källkritik förutsätter de en grundtillit i samhället som fungerar som en bas att utgå ifrån. När barnkanalen på SVT ger tittarna rådet att lita mer på etablerade medier än på påståenden på sociala medier utgår de från att det är ett rimligt antagande som delas av befolkningen i stort. Men när tilliten saknas eller etablerade medier misstros är det svårt med källkritik.

Tillit som förutsättning för kunskap

Det finns flera ideal om vad källkritik och MIK är och vad dessa ska åstadkomma. Dessa ideal syns tydligt i intervjuerna med tonåringar som utgör en del av min och min kollegas forskning. De olika idealen samexisterar. Deras betydelser skapas i relation till varandra och i relation till plattformtjänsternas algoritmer och samtidens osynliga informationsinfrastruktur. Olika ideal ställs emot varandra och blir tydliga just i relation till tillit; att lita på allt eller att lita på ingenting. Båda sätten att tala om källkritik förekommer. Det ena finns främst som nidbild, medan det andra framställs som eftersträvansvärt och ett ouppnåeligt ideal.

"Man kan inte veta, om jorden är rund, inte på riktigt veta, eftersom man har ju inte varit i rymden och sett det själv, med egna ögon." säger en av ungdomarna vi har intervjuat. Det här är förstås väldigt långt ifrån hur MIK och källkritik beskrivs i olika skolhandledningar. Här handlar det inte om att granska en källas sammanhang, dess rimlighet, tillkomst och så vidare. Utan här flyttas fokus till själva innehållet och inte nog med det. Innehållet ska inte bara granskas utan det ska göras om, återskapas, upplevas, utföras. Om man applicerar förhållningssättet på vardagliga fenomen kan det möjligtvis kännas rimligt, men appliceras det på vetenskap eller på historien för den delen blir det genast uppenbart hur ohållbart det är. Likväl är det en förståelse som övertygar många.

En annan av ungdomarna påpekar att "Det är lite en motsägelse det här när man är emot konspirationsteorier. För konspirationsteorier är ju en typ utav källkritik, om vi tänker efter." Är det så? Så framställer konspirationsteorierna sig själva i alla fall. Mycket handlar just om att gå till olika källor och visa varför de har fel, eller varför de har ett ideologiskt, politiskt eller finansiellt intresse att framställa en företeelse på ett

visst sätt och dölja sanningen. Vaccin, 9/11, Covid, eller kriget i Ukraina – alla har behandlats på detta sätt. Sedan kan källorna avfärdas och andra källor tas fram för att visa hur det egentligen ligger till. MIK-metoderna har här tagits isär och byggts ihop med baksidan fram. De har börjat användas emot sig själv, och på oerhört skickliga sätt.

Ansvar

En annan paradox som jag vill nämna handlar om hur MIK artikuleras som ett individuellt ansvar, samtidigt som problemet som MIK ska lösa är samhälleligt där kontrollen över större delen av informationsinfrastrukturen ligger bortom både samhället och individen. Ansvaret placeras hos den enskilde – tänk på MIK säger bibliotekarien, var källkritisk säger myndigheterna, och det säger jag även till mina barn när de är på Tiktok – men var börjar ansvaret?

Människor påverkar sina flöden genom vad de väljer att titta på, vad de väljer att klicka eller inte klicka på, eller vad de använder för sökord. Är det där ansvaret börjar? Var börjar ansvaret för algoritmernas funktion när de är osynliga eller till och med hemliga? Vilket ansvar har vi för att mata tjänsterna med rätt sorts data för att få fram tillförlitlig information? Vilket ansvar har vi för algoritmisk skapat icke-vetande, för att kontrollera flödena genom att avstå från att söka, klicka, gilla, svajpa? Det finns inget tydligt svar och det kommer aldrig att finnas.

Frågan är hur vi som samhälle, som forskningsfält, och som professionella pedagoger, bibliotekarier, journalister, eller kommunikationsansvariga, fortsätter samtalet. För att avsluta, och även kort beröra en sista paradox, vill jag återkomma till Leopold von Rankes berömda dictum ”wie es eigentlich gewesen” – hur det egentligen varit. Det är formulerat i perfekt. Det handlar om avslutade händelser och därmed om bedömningen av källor som finns där som stabila dokument. De kan vara otydliga, vaga, eller till och med förfalskade men de förändras i det stora hela inte. Enbart tolkningen av dem förändras – och urvalet förstås.

MIK och källkritik som verktyg i samtiden handlar om levande dokument, händelser som sker, pågående utveckling. Det är inte unikt för den digitala kulturen, men här sätts det på sin spets på ett genomgripande annorlunda sätt. Inte bara händelserna och ställningstaganden är pågående. Även informationsinfrastrukturen genom vilken vi får ta del av dem är konstant i rörelse och människors rörelser som en del av den bidrar till en plasticitet som är av ny kvalitet.

Förväntningar och framtiden

Mängden information ökar konstant och det sägs medföra en upplevd accelerering av livets hastighet. Även de temporala relationerna är motsägelsefulla. MIK måste innefatta förståelse för hur ens handlingar har effekt på framtida informationsflöden. Genom att gilla, följa, dela, svajpa och så vidare påverkas både ens egna och andras framtida flöden. Men teknikerna är retrospektiva och genom en stark teknisk orientering dessutom ofta redan gamla när de lärs ut.

Jag försökte kort beröra olika motsättningar och konflikter som genomsyrat MIK på olika arenor genom att fokusera på tillit, ansvar och temporalitet. En sista paradox som sammanlänkar dessa med demokrati och pluralitet är paradoxen som uppstår kring neutralitet. Den ska jag dock inte fördjupa mig i här – utan här lämnar jag en cliffhanger eftersom jag vet att andras bidrag och samtal kommer att beröra denna fråga under konferensen och i det framväxande politiska landskapet framöver.

Referens

Haider, J. & Sundin, O. (2022). *Paradoxes of Media and Information Literacy. The Crisis of Information*. London and New York: Routledge.

Författarna

Kerstin Alnebratt, förvaltningschef
Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen

Ulla Carlsson, professor i medieforskning
Innehavare av Unesco professur i yttrandefrihet, medieutveckling och global politik,
Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet

Jutta Haider, professor i biblioteks- och informationsvetenskap
Akademin för bibliotek, information, pedagogik och IT, Högskolan i Borås

Carl Heath, senior forskare på Sveriges forskningsinstitut RISE, Göteborg

Katti Hofflin, kulturchef
Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen

Mats Jönsson, professor i filmvetenskap och föreståndare: Centrum för samverkande
visuell forskning (GPS400)
Institutionen för kulturvetenskaper, Göteborgs universitet

Pia-Marie Wehring, utredare och utvecklare MIK
Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen

Karolina Westling, universitetslektor i filmvetenskap
Institutionen för kulturvetenskaper, Göteborgs universitet

Mer från konferensen: titta på inspelning

Välkomsttal från arrangörerna

Conny Brännberg, ordförande Västra Götalandsregionens kulturnämnd och

Eva Wiberg, rektor vid Göteborgs universitet

https://play.gu.se/media/0_p891tqzk

https://play.gu.se/media/0_v3qmcnid

Kunskap och demokrati

Åsa Wikforss, professor i teoretisk filosofi vid Stockholms universitet

https://play.gu.se/media/0_ytcau9nt

Dagens medie- och kommunikationsvanor

Kristina Alexanderson, ansvarig för Internetstiftelsens skolsatsningar

https://play.gu.se/media/0_hto87tvv

MIK i Sverige – presentation av Statens medieråds kartläggning

Martina Wagner och Catharina Bucht,

programansvarig respektive utredare på Statens medieråd

https://play.gu.se/media/0_85hfw3bj

Forskningsfronter: dagens utmaningar

Vad är problemet med MIK?

Jesper Strömbäck, professor vid Göteborgs universitet

https://play.gu.se/media/0_jxh79k5b

Reklammedvetenhet i digitala medier

Johanna Arnesson, biträdande lektor vid Umeå universitet

https://play.gu.se/media/0_khke0diy

Utbildning i ett postdigitalt samhälle

Catarina Player-Koro, professor vid Högskolan i Borås

https://play.gu.se/media/0_ci5ccxpw

Effektiv undervisning mot lögn och missförstånd på nätet

Thomas Nygren, professor vid Uppsala universitet

https://play.gu.se/media/0_4gmg8yn8

MIK i praktiken

Folkbildningens roll

Johan Fyrberg, ordförande för Studieförbunden och förbundschef på Studieförbundet

Vuxenskolan

https://play.gu.se/media/0_1tzk6pwx

Den rörliga kunskapsbilden, Kameran ljuger aldrig – så vad är problemet?

Maximilien Van Aertryck, filmskapare på Plattform Produktion

https://play.gu.se/media/0_yqagoa0m

Hållbar hembygd via ökad MIK

Johan Holmberg, verksamhetsledare för Filmpedagogerna

https://play.gu.se/media/0_w7alsr0i

Betydelse av MIK för nyanlända

Josefine Nilsman, kommunikatör, Centrum för samhällsorientering, Stockholms län

https://play.gu.se/media/0_ttr93rs3

Samtal och diskussioner

Hur flyttar vi fram positionerna?

Politiker samtalar om hur vi kan förverkliga en nationell överskridande policy.

Amanda Lind (MP) riksdagsledamot, ordförande i Kulturutskottet, medie- och kulturpolitisk talesperson för MP, tidigare kulturminister. Conny Brännberg (KD) regionråd VGR, ordförande VGR kultur nämnd, ordförande Beredningen för kultur och fritid SKR. Fredrik Malm (L) riksdagsledamot, ordförande i Utbildningsutskottet och skolpolitisk talesperson för (L). Ida Karkiainen (S) riksdagsledamot, ordförande i Konstitutionsutskottet, tidigare civilminister.

https://play.gu.se/media/0_pplo2uig

Vad har MIK för plats i utbildningen?

Cathrine Norberg, vice ordförande i Lärarutbildningskonventet. Eva Marsh, rektor på Backatorpsskolan i Göteborg. Karin Linder, generalsekreterare, Svensk biblioteksförning. Michael Forsman, docent vid Södertörns högskola. Victoria Lovsten, undervisningsråd, Skolverket

https://play.gu.se/media/0_xu9w9337

Hur går vi vidare? Tongivande aktörer diskuterar framtiden

Anette Novak, vd, Filminstitutet. Maria Bergerlind Dierauer, enhetschef, kommunikation och omvärld, Myndigheten för press, tv och radio. Karin Grönvall, riksbibliote-

karie, chef för Kungliga biblioteket. Jan Elvelid, chef för strategiska frågor, Meta. Stefan Eklund, chefredaktör, Borås Tidning. Gabriella Thinsz, chef för pedagogik och utveckling, UR.

https://play.gu.se/media/0_xu24zz1h

Hälsningar till konferensen

Anna-Karin Johansson, generalsekreterare, Svenska Unescorådet

https://play.gu.se/media/0_dhtcfbnv

Nigerias informations- och kulturminister Alhaji Lai Mohammed från UNESCO Global MIL Week i Abuja, Nigeria

https://play.gu.se/media/0_950d2s1g

Sonia Livingstone, professor i socialpsykologi, London School of Economics and Political Science, företrädare för bl a Digital Futures Commission (the 5Rights Foundation) och Global Kids Online

https://play.gu.se/media/0_skgpxt32

Se även föredragen som är publicerade i rapporten

MIK – idag, imorgon

Ulla Carlsson, Unesco-professor i yttrandefrihet vid Göteborgs universitet

https://play.gu.se/media/0_t9lxdfdd

Varför är MIK viktigt i en tid när demokratin hotas?

Carl Heath, senior forskare på Sveriges forskningsinstitut RISE

https://play.gu.se/media/0_uib6f2k1

Samtidens MIK-paradoxer

Jutta Haider, professor vid Högskolan i Borås

https://play.gu.se/media/0_cec0ow85

Appendix

1. Program

Onsdag 26 oktober 2022

13.00 Välkommen

Conny Brännberg, ordförande Västra Götalandsregionens kulturnämnd,
och Eva Wiberg, rektor vid Göteborgs universitet inviger konferensen

13.05 MIK – idag, imorgon

Ulla Carlsson, Unesco-professor i yttrandefrihet vid Göteborgs universitet

13.15 Varför är MIK viktigt i en tid när demokratin hotas?

Carl Heath, senior forskare på Sveriges forskningsinstitut RISE

13.25 Samtidens MIK-paradoxer

Jutta Haider, professor vid Högskolan i Borås

13.35 Hälsning från UNESCO Global MIL Week i Nigeria

Informations- och kulturminister Alhaji Lai Mohammed, UNESCO Global MIL Week

13.45 Dagens medie- och kommunikationsvanor

Kristina Alexanderson, ansvarig för Internetstiftelsens skolsatsningar

13.55 Forskningsfronter: dagens utmaningar – fyra aktuella perspektiv

Jesper Strömbäck, professor vid Göteborgs universitet

Johanna Arnesson, biträdande lektor vid Umeå universitet

Catarina Player-Koro, professor vid Högskolan i Borås

Thomas Nygren, professor vid Uppsala universitet

14.50 MIK i Sverige – presentation av Statens Medieråds kartläggning

Martina Wagner och Catharina Bucht, programansvarig respektive utredare
på Statens Medieråd

15.05 MIK i praktiken – tre aktuella MIK-projekt presenteras

Johan Holmberg, verksamhetsledare för Filmpedagogerna

Robert Olsson, ordförande för Medie- & demokratis styrgrupp

Josefine Nilsman, kommunikatör på Centrum för samhällsorientering

15.25 De främsta utmaningarna utifrån ett barnperspektiv

Sonia Livingstone, professor i socialpsykologi, London School of Economics and Political Science

15.35 Folkbildningens roll

Johan Fyrberg, ordförande för Studieförbunden i samverkan, förbundschef på Studieförbundet Vuxenskolan

15.45 Hur flyttar vi fram positionerna?

Politiker samtalar om hur vi kan förverkliga en nationell överskridande policy

Amanda Lind (MP)

Conny Brännberg (KD)

Ida Karkiainen (S)

Fredrik Malm (L)

16.20 Sammanfattning av dagen som avslutas med mingel

18.30 Välkomstbubbel och middag

Park Avenue i Göteborg

Torsdag 27 oktober

09.00 Kunskap och demokrati

Åsa Wikforss, professor i teoretisk filosofi vid Stockholms universitet

09.15 Den rörliga kunskapsbilden

Maximilien Van Aertryck, filmskapare på Plattform Produktion

09.25 Vad har MIK för plats i utbildningen?

Cathrine Norborg, vice ordförande i Lärarutbildningskonventet

Eva Marsh, rektor Backatorpsskolan, Göteborg

Karin Linder, generalsekreterare, Svensk biblioteksförening

Michael Forsman, docent, Södertörns högskola

Victoria Lovsten, undervisningsråd, Skolverket

10.00 MIK-frågan kräver gemensamma resurser

Anna-Karin Johansson, generalsekreterare på Svenska Unescorådet

10.10 Fem dialogrum

- I. Lokal, regional och nationell samverkan kring MIK
- II. MIK, bildning och livslångt lärande
- III. MIK i ett mångkulturellt samhälle
- IV. Sociala medier och aktivism
- V. MIK, AI och framtida teknik

11.20 Hur går vi vidare?

Anette Novak, vd, Filminstitutet

Charlotte Ingvar Nilsson, generaldirektör, MPRT

Gabriella Thinsz, chef, pedagogik och utveckling, UR

Jan Elvelid, chef, strategiska frågor, Meta (Facebook)

Karin Grönvall, riksbibliotekarie, chef för KB

Stefan Eklund, chefredaktör, Borås Tidning

11.55 Slutord

Katti Hoflin, kulturchef, Västra Götalandsregionen

Mats Jönsson, professor i filmvetenskap, Göteborgs universitet

2. Organisation

Konferensen arrangerades av Västra Götalandsregionen och Göteborgs universitet. En styrgrupp tillsattes inför konferensen och projektledare utsågs.

Styrgruppen bestod av

Göteborgs universitet

Fredrika Lagergren Wahlin, vicerektor för samverkan vid Göteborgs universitet, senare rektorsråd

Ulla Carlsson, professor i medieforskning, UNESCO Chair on Freedom of Expression, Media Development and Global Policy, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet

Mats Jönsson, professor i filmvetenskap, föreståndare för GPS400, Institutionen för kulturvetenskaper, Göteborgs universitet

Västra Götalandsregionen

Katti Hoflin, kulturchef
Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen

Kerstin Alnebratt, förvaltningschef
Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen

Jaana Atosuo, avdelningschef
Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen

Jens Lejhall, regionutvecklare
Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen

Projektledare för konferensen

Karolina Westling, universitetslektor i filmvetenskap
Institutionen för kulturvetenskaper, Göteborgs Universitetet

Pia-Marie Wehring, utredare och utvecklare MIK
Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Chair on Freedom of Expression,
Media Development and Global Policy
at the University of Gothenburg

VÄSTRA
GÖTALANDSREGIONEN